

türkiye yazıları

KOOPERATİF

Üyelerinin çoğunluğu İstanbul'daki yazarlardan oluşan bir «Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifinin kurulabilmesi ve işlevini başarıyla sürdürmesi, okurlar tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Bu çok anlamlıdır. Türkiye'de özellikle aydınlar arasında birliğin - beraberliğin, ortak iş görmeyin geleneği pek kurulamamış olduğu düşünülürse, YAZKO girişiminin bu açıdan bir «sıçrama» niteliği taşıdığı söylenebilir. Yanlış anımsamıyorsam, aydınlarımızın ortak katılım ve omuz omuza çalışma konusundaki yetersizliğinden yakınarlardan biri de Aziz Nesin'di. On - onbeş yıl önce, karamsar olduğu günlerden bir gün, «bizde iki kişi ağız tadıyla tavla bile oynayamaz!» demişti. Ne mutlu Aziz Nesin'e ki, yıllardan sonra bu karamsarlığı dağıtacak olan ve yüzlerce yazar arkadaşımızı aynı çatı altında toplayan Türkiye Yazarlar Sendikası'nın genel başkanlığını yaptı.

YAZKO girişiminin çok yönlü destek görmesi ve başarıya ulaşması, ikinci büyük kentimiz olan ve dolayısıyla ikinci büyük kültür merkezi durumundaki Ankara'nın ya-

**kozmpolit kültür
değerlendirmeleri**

**orhan gencebay
ve müjde ar ile
s. onan'ın röportajları**

**röportajlar üzerine
önder şenyapılı ve
mahmut t. öngören'in
eleştirileri**

**michél cuenod'un
desenleri**

SAYI : 54

EYLÜL 81/75 LİRA

zar çevrelerini de etkiledi. «İstanbul'da kurulan bir yazarlar kooperatifi Ankara'da neden kurulmasın?» deniyordu. Bize kalırsa, yayın kooperatifleri İzmir'de, Bursa'da, Adana'da, Kayseri'de de kurulabilir, Ankara'da neden olmazın?

Sekiz ay önceydi sanıyorum, Ankara'lı yazar dostlarımızı «bir an önce kooperatifte birleşmek» isteği sardı, bu yönde çalışmalar başladı. Ama çok geçmeden gördük ki, Ankara'da üç kooperatif birden kuruluyor! O günlerde görüşümüzü hemen belirttik: «Bizce üç ayrı kooperatifin kurulması, derlenme - toparlanma değil, bölünmedir.»

Kooperatifin kurucuları, öncülerini de aynı şeyi söylüyordu: «Evet, üç parçaya bölünmesek iyi olur!»

Üstümüze görev olsun olmasın, bu üç kooperatifin tek çatı altında birleşmesi yolunda arabuluculuk yapmayı önerdik. Daha fazla sayıda üye almayı benimsemiş görünen kooperatifin dost başkanı, bu konuda bize görev de verdi. Öteki iki kooperatifin birleşme önerisine karşı çıkacağını hiç sanmıyorduk. Kulağıımıza gelen bilgiler bu yöneydi. Ama iş isten geçtiği için açıklamakta zarar yok, öneri ciddi olarak getirildiğinde yan çizildi. Bir kadim dost, kurucusu olduğu dokuz üyeli kooperatifin, daha fazla üyeli bir kooperatifle birleşmesinin doğru olacağını anlattığımızda, şöyle dedi:

— Ohoooo! Biz kooperatifimizi kurduk bile! Hem bizim kooperatifimiz homojen! Biz dergi çıkaracağız!

Ne denir? Dostluk başka, kooperatif başkaymış meğer!

Yine açıklamakta zarar yok; Ankara'da üç ayrı kooperatifin kurulması ve her birinin bildiğini okuması olayı karşısında, ilgili dostların yüzüne, her rastladığımızda görüşümüzü söyledik: «Biz kooperatifçilik girişimlerini olum-

lu karşılız, kurulan üç kooperatif ile de dostça ilişkiler içinde olmayı ilke saymaktayız. Ancak, bu üç kooperatiften her hangi birine ağırlığımızı koymayı düşünmüyoruz. Nedeni açıktır: Yazar tabanına, daha önemlisi, okur tabanına karşı üç kooperatifle yazarın, Ankaradaki ortak çalışma ortamını gülünç duruma düşüreceği bellidir. Buradaki sorumluluğa katılmıyoruz. Saygılarımızla...»

* * *
YAZKO girişimi, İstanbul'a özgü bir modeldir. Türkiye'nin başka kentlerinde bu modelin örnek alınması, kanımızca pek sonuç vermez. İstanbul'daki yüze yakın tanınmış, ününü pekiştirmiş yazar arkadaşın katıldığı bir kooperatiftir YAZKO. Bu yazar arkadaşların kitapları, değişik yayınevlerince yayımlandığı zaman da ilgi görüyordu. Ama şimdi bir kooperatif çatısı altında toplanmaları, okur gözünde olduğu denli, dağıtıcı şirketler önünde de onlara güç kazandırmıştır. Okur, değişik yayınevlerinin dizilerini izlemek zorluğundan büyük ölçüde kurtulmuş, daha ucuz kitap edinme kolaylığına kavuşmuş, bir ortak katkıya kendisinin de katkıda bulunmasının tadını alma olanağını elde etmiştir.

Açık konuşalım, Ankara, İzmir ve başka kentler için durum değişiktir. Örneğin Ankara'da, kitapları geniş okur kitlesinin ilgisini gören edebiyatçı sayısı azdır. Az sayıda üyenin bir araya getirilmesi ise örgütlenmenin doğasına aykırıdır. Ama pek ünlü olmayan yazarların kitaplarının da yayımlanmasına olanak açmak kooperatiflerin başlıca görevidir. Öyleyse, ünlü olmayan yazarların toplandığı bir kooperatifin yayımları, (YAZKO model alındığı takdirde), o kooperatifi «B takımını» durumuna düşürmez mi? Onun da önemi yok; ya-

ynları büyük ilgi görmeyen bir kooperatifin giderek zarar etmesi, üyelerine yayın konusunda verdiği sözde duraması, amaç olabilir mi?

Peki ne yapmalı?

Koşullara göre özgün model aramalı.

Bu özgün model, üye açısından, Ankara kenti ile sınırlı kalmayarak tüm Türkiye'yi kapsamalıdır.

Büyük kentlerde oturmadığı için, büyük kentlerin ilişkilerinden yoksun kalan nice çok değerli yazarımız vardır Türkiye'nin değişik bölgelerinde. Onlarla birlik olmalı. Eğer kooperatifçilik eşit oy hakkı ise, bugüne değin eşit işlem göremeyen yazarlarımızı, yurdun dört bir bucağına dağılmış da olsa, eşit yayın hakkı tanınması gerçekleştirilmelidir. Görev budur.

Bu noktada birinci ilke belirlenmiş olmaktadır: Kooperatif, lafta değil uygulamada, tüm Türkiye'nin yaygın kültür birikimini yansıtmalıdır. Yani ilke, ünlü yazarların girişimi olan bir model yerine, dayanışmayı temel alan bir modeli getirmektedir.

YAZKO'nun örnek alınmasının pek uygun olmayacağına ilişkin ikinci nokta, üyelerin kooperatife ortak olmak için ödedikleri paranın tutarındır. YAZKO'nun üye sayısı artık dondurulmuştur, ama ortaklardan sanıyoruz ki elli bin liranın üzerinde bir pay alınıyordu. Ankara'daki kooperatiflerden biri, (ötekilerine göre daha geniş tabanlı olmayı amaçlayan), bu tutarı elli bin lira olarak saptadı.

Bizce, yazar arkadaşlarımız için bu rakkam büyüktür. Elli bin lirayı ödemek her babayiğitin harcı değildir. Anadolu'nun kentlerinde, kasabalarında, hatta köylerinde yaşayan yazar arkadaşlarımızın hangi maddi koşullar içinde bulunduğunu burada uzun uzadıya betimlemeye gerek yok; elli bin liralık bir yükümlülüğün altına giremezler. «Parası

michél cuenod'un desenleri

Sacit Onan	5	Gencebay ile Röportaj
Ahmet Say	7	Küçük Bir Not
Önder Şenyapılı	9	Çok Ses Neresinde?
Bertold Brecht	10	Ben ile Biz'in Şarkısı
Sacit Onan	12	Müjde Ar ile Röportaj
Mahmut T. Öngören	17	Yaşayan Kadınlardan Biri
Veysel Çolak	20	Sarmaşık
Cemil Yener	21	Şeyh Bedreddin
Ahmet Telli	23	Sislenen
Metin Güven	25	Yorumlar
Miray Uluaydın	26	Yaşarken
Aytekin Karaçoban	27	Biri
Prof. Türkkaya Ataöv	29	Michél Cuenod
Ali İhsan Mihçı	29	Yaşar Çağlayan
Nusret Kemal	29	Şiir Var!
Fikret Otyam	31	A. H. Varlık İçin
Nedim Dağdeviren	31	Yeni Süreç
Ahmet Özer	32	Cumhuriyetten Beklenilmeyen
Timuçin Özyürekli	34	Beni Anlayabiliyor musun
Ali İhsan Mihçı	35	Giz

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu: Ahmet Say / Yönetim yeri: Selânik Cad. 7, Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi: P. K. 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone: 420 lira, altı aylık: 250 lira. İşçi, köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 350 lira, altı aylık 200 lira. ABD için 50 öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak: Sait Maden / İstanbul dağıtımı Say Dağıtım / Ankara dağıtımı: Toplum / Ege dağıtımı: Aydın Kitabevi / Temsilcilikler dağıtımı: Türkiye Yazıları / İlan Tarifesi: Tam sayfa 10.000 TL. Yarım sayfa 5000 TL. / Dizgi, baskı, cilt: ŞAFAK Matbaası, tel. : 29 57 84, ANKARA

olan kooperatife girer, elli bin denkleştiremeyen giremez!» biçimindeki bir sınırlama anlamına gelen bu ölçü, «eşitlik» ve «dayanışma» ilkesine ters düşmektedir. Kooperatifler yasası, ortakların en az on beş bin lira ile kooperatife katılabileceğini öngörmektedir. Biz de yazar arkadaşlarımız için 15 - 20 bin liralık ortaklık payını uygun buluyoruz. Ancak ödemeye biçimi, ortaklara kolaylık sağlamalıdır. Beş bin lira peşin, ayda 1250 lira taksitle, bir yıl içinde ortaklık payı ödenebilir. Örnek olarak verdiğimiz bu sayıların hiç bir yazar arkadaşımıza ağır gelmeyeceğini umuyoruz. (Bunu veremeyecekler için de başka formüller düşünülmesi, parası olan düdüğü çalar hesabı işlememelidir).

Üçüncü bir nokta, üye sayısıdır. Kooperatifçiliğin temel ilkesi, kuruluş çatısı altında karınca havasını yaşatabilmek, üye sayısını artırabilmektir. Yeni kuşakların, genç yazarların, hakkı yenmiş olan yazarların kooperatife katılımı sağlanmalıdır. Az paralı çok üye! Söz gelişi, bir yayının üretim kooperatifi için iki milyon lira ana para gerekiyorsa, ortakların yirmi bin liralık katılımıyla yüz ortak kazanılmalıdır. Holdinglerin nasıl olsa korkacağı yok, bin üyeli kooperatifler de düşünülebilir. Türkiye Hotanto kabilesi değildir diye hep söylemedik mi? Yazar arkadaşlarımızı küçümsemezsek, onu «üçüncü sınıf yazar», berikini «beşinci sınıf» diye kastlara ayırmazsak, «beşinci sınıf» diye bilinenin, yayın olanağı bulmasıyla birinci sınıf yazarları aşabileceğini, yeni yetişen yetenekli kuşakların eskilere taş çıkartabileceğini düşünmenin hayalcilik olmadığı günlere gelebiliriz.

Üzülerek gözledik ki, Ankara'daki bir kooperatifin kuruluşu sırasında, kimi yazarlar için «aman onu almayalım! Onda iş yok! Sonra ba-

şımıza bela olur!» denmiştir.

Biz öyle düşünmüyoruz Aziz Nesin Darüşşafaka'dan, Orhan Kemal ile Yaşar Kemal, Çukurovanın toplumsal zorluklarından geldi. Varlıklı bir aileden olan Sait Faik, parayı pulu elinin tersiyle itti, yaşamın içinden gelmeyi yeğledi ve bu sayede hikâyeciliğimizin doruğuna tırmandı.

Kooperatif, yazarlara kapitalizmin reklam pompasının basıncına göre değil, düşünceye katkının ve arstistik başarınının değerine göre destek olmalıdır.

Başka bir noktaya gelelim: YAZKO, niteliği gereği, yalnızca edebiyat alanında yayın yapmaktadır. Oysa boşluğu duyulan başka alanlar da vardır. İlk akla gelen, toplumsal araştırmalar, bilimsel çalışmalardır. Bu alanda yayınlanmış kitapların ilgi gördüğü de bellidir; Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı üzerine yayımlanmış çalışmalar, okurun hücumuna uğramıştır. Acaba bu gerçeğin üzerinde hiç durduk mu? İlgisurdan gelmektedir: Kuramsal düzeydeki çeviri yapıtlar okurun eline ulaşmış, ama Türkiye'nin somut gerçeği üzerine uygulamalı araştırmalar yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik, bu alandaki eksiklik, genç kuşakların eğitimine de yansımıştır. Emperyalist ülkelerin uzmanları, geri kalmış ülkelerin somut gerçeğini avuncunun içi gibi bilirken, aydınlar kendi yurdunun gerçeklerini bilimsel verilere dayanarak öğrenememişlerdir. Varsa yoksa, kuramsal planda tartışma, birbirini suçlama!

Toplumsal araştırma alanında büyük bir boşluğu dolduracak olan dikkatli bir planlamanın belirleyeceği yayın programı ile, kooperatifin ilgi görecektir kitaplar dizisini okura sunması da bir görev olarak önümüzde durmaktadır. Bu konuda sorunun İstanbul'u - Ankara'sı yoktur; değerli araştırmacı arkadaşları-

mızın, yayın programı çerçevesinde özgün çalışmalar üretmesi istenebilir.

Bütün bunlardan geçtik, bir kentte aynı anda birkaç yayın kooperatifinin kurulmasını bazı hastalıkların nüksetmesinden sayıp onu da geçtik; «geniş taban»a yönelme savında olan bir Ankara kooperatifi, kuruluş hazırlıklarını oldu bittiye mi getirmelidir? Kanımızca, bu tür bir örgütlenmede ve yayıncılıkta deneyimi olan kadroların iş başına gelmesi bile yeterli değildir. Böyle bir kentte, kültür etkinliklerinde odaklaşmış kuruluşların onayını, desteğini ve katılımını sağlamak gerekmez mi? Ankara'daki kültür kuruluşlarını şu şemaya göre sıralayabiliriz: a) Sanat dernekleri. b) Basın dernekleri. c) Sanat organları (dergiler). d) Kültür etkinliği kapsamında olan meslek kuruluşları. e) Bilim kuruluşları.

Eksiğiyle fazlasıyla İstanbul'daki edebiyat çevrelerini temsil edebilen bir kooperatifin kurulması başkadır, Ankara'da kurulacak bir kooperatifin koşulları başka. Yukarıda saydığımız kuruluş ve organların desteği alınmaksızın girişilecek bir kooperatif hazırlığı, işte böyle sekiz aydan beri sürüncemede kalır ve okuyazar çevrelerinin güvenini kazanamaz.

Bu yazdıklarımızdan sonra, şimdi kimi okurlarımız ve yazar arkadaşlarımız diyeceklerdir ki:

— Doğru söylüyorsun ama sen ne yaptın?

Kooperatifçilik konusunda kendi başıma kalkıp hiç bir şey yapmadım, evet. Kooperatif gibi bir ortaklığın ORTAKÇA hazırlanmasına inanıyorum. Yazar arkadaşlarımla ilkel yapıcı, sonuç alıcı bir kooperatifin kuruluş hazırlıklarına katılmam demem.

Öneri onlardan gelsin.

Sevgi ve dayanışmayla...

Ahmet SAY

arkadaşımız sacit onan'ın orhan gencebay ile bir söyleşisi

TÜRKİYE YAZILARI, ilk sayısından beri kozmopolit kültüre karşı saf tutmuş, bu uğurda özel sayılar çıkartmış, araştırmalar yayınlamış, seminerler, paneller düzenlemiş bir dergidir. Okurlarımız derginin bu konuda beş yıldan beri süren çabalarını anımsayacaklardır. Bu sayıda yer alan Orhan Gencebay ve Müjde Ar röportajları da aynı bağlamda değerlendirilmelidir. Bilindiği gibi, Gencebay ve Ar, kendi alanlarında geniş kitleleri etkileyen birer fetiş durumuna gelmişlerdir. Bu gerçeği saptayıp, «Gencebay» ve «Ar» olgularını bir de kendi ağızlarından dinleyerek değerlendirilmesine olanak açmak, kendi sözlerini birer veri olarak araştırmacılara sunmak da görev olmaktadır.

Okuyacağınız röportajlar üzerine ilk değerlendirmeleri araştırmacı ve yazar arkadaşlarımız Önder Şenyapılı ile Mahmut T. Öngören hazırladı. Bu röportajlardaki verilere dayanarak, yıllar içinde daha nice değerlendirmeler yapılacağı inancındayız.

TÜRKİYE YAZILARI

— Sayın Gencebay, kısaca özgeçmişinizi öğrenelim. Müzik eğitimi ve kültürünü nasıl edindiniz? Kendinize özgü müzik türünüzün doğuş nedenleri neler?

— 1944 yılında Samsun'da doğdum. Müziğe altı yaşında başladım ve azimle devam ettiriyorum. Müzik eğitimi mi, kendisi konservatuvar mezunu olan, ancak berberlik yapan bir keman öğretmeninden aldım. Altı ay sürdürdüm bu dersleri ve notayı öğrendim. Keman ve mandoline ek olarak, yedi yaşındayken saz çalmaya başladım. Onüç yaşlarında bu çalışmalarına tambur da eklendi, ancak ağırlık halk müziğindedi. 1966 yılında askerliğimi bitirince plâk camiasına girdim. Bu arada Ankara Radyosu'nun açtığı iki sınavı da kazandığım halde, beni radyoya kabul etmediler. Daha sonra on ay kadar İstanbul Radyosu'nda çalıştıysam da özelemlerimi ve istemlerimi yanıtlayamadığım için ayrıldım.

dım. Buna bir çeşit dışlanma da diyebiliriz.

— Ve 1968'lerde kendinize özgü bir müzik türü çıktı ortaya. Bu türün doğuş neden-

leri neydi?

— Türk müziğinde bir eksiklik olduğunu düşünmüştür hep. Küçük yaşlardan bu yana.. Ancak bu ek-

sikliğin ne olduğunu bilemiyordum tabii. Belki ritimdi, belki de orkestrasyon, bilmiyorum. Sonraları eksikliği oluşturan unsurların bunlar olduğunu anladım. Ne yapabilirim diye düşündüm ve birçok formüller buldum. Şu anda halkın beni tanıdığı tür de bir yorumdur zaten. Buna rağmen asıl yapmak istediğim bu muydu diye sorulursa elbette değil tabii. Meselâ bunlardan biri, Türk Halk müziğinde bir çığır açabilmek ki, formülü var bende, formül diyorum, özür dilerim, bağlamanın içinde bu çok sesliliği görmekteyim, çalışır-sak çok iyi olacağına inanıyorum. Çok sesliliğe inanıldığında Türk sanat müziği olsun, Türk halk müziği olsun, yapılabilecek çok değişiklikler var. Ben bunlardan sadece birini yaptım, diğerlerini de ileride yapacağıma inanıyorum.

— Peki Gencebay... Bize gerçekçiliği, duygusallığı ve yazgıcılığı nasıl değerlendirdiğinizini de anlatır mısınız?

— «Ben sanatçyım ve sanatçı da duygusaldır» sözünü kabul etmiyorum. Elbette sanatta duygusallık vardır ama gerçekçilik de vardır. Hepsi birlikte gider. Duygudan mantığa gitmek olumsuz fakat mantıktan duyguya gitmek olumludur. Bence en büyük gerçek yaşamdır. Olup - olmama gerçeğidir ve gerçeği bunun içinde aramalıdır insan. İnsan huzur içinde olmalıdır ki tekamül gösterebilsin... Ama diyeceksiniz ki, huzur içinde olmak da ne demek? Bunun cevabı, ekonomik nedenlerden tutun, gideceği yere kadar bulunabilir.. İnsanın rahat yaşaması, yaşayabilmesi ve sanatçının da insanı, hümanizmayı işlediği için rahat olması ve yaşaması gerekir. Bu arada da insanoğlunun inançları vardır ve bana göre inançlar güzeldir, tabii mantıksız olma-

mak şartıyla. Meselâ tanrı kavramı... Ben tanrıya inanırım. İnanmayanlar da olabilir belki, ama onlara da saygı duyarım. Tanrı, bestelediğim sürekli vardır, şarkı sözlerimde tanrıdan söz ederim çoğunlukla. Bu sözcüğü kullanıyorum diye bazı çevreler tartışma konusu yapabilir tanrı kavramını, ama kesinleşmeyen hiç bir şeyin üzerinde kesin konuşulmamasında yarar var sanıyorum. Olabilirlik kavramı vardır, olgunluğu getiren... Felsefeye fazlaca girmek istemiyorum, ama inançlar güzeldir ve sanatçıyı destekler. Benim inançlarım tanrı kavramından da, aileden de ve içinde yaşadığım toplumun dertlerinden de gelir ve bütün bu unsurlar beni sürekli etkiler ve destekler, buna çok inanırım. İşte gerçekler de bana göre, bu unsurların içindedir.

— 1968'lerde «Başa gelen çekilir», bir yıl sonra da «Sevenler mesut olmaz» adlı 45'lik plâklarınız (ki ikinci plâk altı yüz binin üzerinde bir satış rekoru kırdı); kendinize özgü bir müzik türü ortaya çıkardınız. Bu şarkılar Türkiye insanının belli bir kesimini yığinsal bir şekilde etkilemeye başladı. Bunun bir ekol olduğunu söyleyebiliriz. Bu olayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Evet bu tür, bir ekoldür elbette... Bestelerin çok çeşitli kaynakları vardır. Tabiat, inançlar, gurbet, kısaca insanın her çeşit duygusu, aşktan ızdıraba ve mutluluğa kadar tüm duygulardan etkilenir bir besteci. Ben de bu toplumun içinden gelen bir sanatçı olarak bu duyguları kaybetmeden, onlara saygı duyarak insanlara bir şeyler iletmeye ve anlatmaya başladım.. Bunu da başardığım inançlarımdadır.

— Bu arada şarkı sözlerinizin ve bestelerinizin kendi

insanımızın toplumsal yaşam gerçeğinden soyutlandığı tezini savunanlar çıktı. Örneğin Orhan Gencebay, dolmuş müziği ya da gecekond müziği, daha sonraları da arabesk müzik yapıyor dediler.. Siz bu görüşleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Özellikle «dolmuş müziği» deyimine alıştım, ama böyle deyim olmaz. Neden dersiniz; şu anda bile çıkan her plâgımı ilk alan insanlar, o dolmuşstakiler ve geçimini hayat kadını olarak sağlayanlardır. Öteki kesimler daha sonra alırlar plâklarımı. Gariptir ama bu böyledir işte. Bu durumda dolmuş müziği diye bir ayırım yapmak hatalı olur sanırım. Sonra dolmuşta dinlenen müzik dolmuş müziği, kırdı dinlenen müzik kır müziği gibi, anlamsız ayırımlara pek aklım ermiyor doğrusu. Müzik her yerde dinlenir ve dinlendiği yere göre de bir isim almaz, bu yanlıştır. 1970 yıllarında, İstanbul'u ölçü kabul ederek kişisel bir araştırma yaptım. İstanbul'daki tüm dolmuşların sayısı on beş bin civarındaydı ve o sırada benim yüz bin plâgım, yalnız İstanbul'da tabii, satılmıştı.. Demek ki, seksen beş bin plâk dolmuşların dışında alıcı bulmuştu. Bu da benim dolmuş müziği yapmadığımı kanıtlamıştır sanırım. «Arabesk» diye anılan müzik türü deyiminden de hiç hoşnut değilim. Bu tür, Türkiye için yeni bir yorumdur ve daha iyi yerlere ulaşacaktır. Türk halk müziği binlerce yıllık geçmişle günümüze gelmiştir, Türk sanat müziği de öyle.. Ama bu türü henüz çok yenidir ve şahsiyetini zamanla kazanacaktır. Etkinliği de buradan kaynaklanmaktadır zaten; unutmayalım ki, geniş kitlelerin beğenisini kazanmıştır. Bu türün tam tarifine gelince: «Dünya müziği kurallarına bağımlı, Türk halk müziği ve sanat müziği kuralları-

na da bağımlı olmadan ve tekniğin tüm olanaklarından yararlanarak Türk ezgileri, melodileri içinde özgürce dolaşmaktadır» diyebiliriz. Benim yaptığım türün asıl anlamı da budur.

— Özellikle şarkı sözleriniz, beğenisini kazanan kitelerin dilinde adeta sloganlaşıyor. Bu olaya neden olan etkenleri toplumsal açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz?

— İçinde bulunduğumuz toplumun yüz yıllar, beraberrinde getirdiği köklü kültür kalıntısının etkisinde kalmışımıdır sürekli. Bunun eleştirilmemesini isterim, çünkü ne olursak olalım, bu değerlerden bir sanatçı olarak sıyrılmamız mümkün değildir. Ayrıca bu değerlerin daha ileriye götürülmesinden yanayım. Kendi kültür değerlerimizin bir başka kültürün etkisi altında kalması, ya da o kültür altında ezilmesi beni üzer. Böyle bir yabancı kültür bize ancak örnek olabilir, özellikle teknolojik açıdan. İnsanlık açısından ise, kendi kültürüme baktığımda hümanizmanın en büyük örneklerini görmekteyim. Buna rağmen, kendi değerlerimizin giderek kaybolmakta olduğu-

nu görmek de beni oldukça üzmektedir. Ben, bu toplumun içinden gelen biri olarak kendi insanımın duyduğu acıyı ve mutluluğu sürekli yaşadım. O nedenle de kendi insanımın geleneklerini, dinsel değerlerini savunmayı görev bilirim. Gerek ekonomik açıdan olsun, gerekse duygusal açıdan, toplumun duygu ve düşüncelerine yakın bestelerle sanat değerlerimi sergilemeye çalışıyorum. Bu sanat anlayışım da doğal olarak toplumda benimseniyor ve ilgi görüyor.

— Bestelerinizin kendine özgü duyarlılığı ve dengeliliği, aynı türde çaba harcayan öteki sanatçılar tarafından fazlaca abartılıyor mu? Bu konuda edindiğiniz gözlemleri öğrenebilir miyim?

— Sanatçının bir başka sanatçıdan etkilenmesi doğaldır. Ancak alması, o'nu taklit etmesi doğal sayılmaz elbette. Benim yaptığım müzik türü, başka sanatçı arkadaşlar tarafından da icra edilmektedir, ama ben bu konuda aşırılığa karşıyım. Aşırılık derken, özellikle müziği vurgulamak pahasına; örneğin şarkıyı ağılayarak ya da duyguları fazla abartarak,

şarkıyı yorumlamak gibi bir icraatı kastediyorum, buna taraftar değilim.

— Çeşitliliği ya da çok sesliliği açısından kendinize özgü bu müzik türü, teknikteki yeniliğe içerikte de bir yanıt getiriyor mu? Örneğin, şarkı sözlerinizin içeriğinde on iki yıldır belirgin bir farklılık söz konusu değil. Buna nasıl bir yanıt getiriyorsunuz?

— Yenilik çok geniş anlamı olan bir deyim. Elimden geldiğince bunu sürdürmeye çalışıyorum. Şarkı sözlerimin konuları ise, birbirine benzer görünse bile, bir yıl önce söylediğimi bir yıl sonra söylediğime çok örnek gösterebilirim. Meselâ kader anlayışı... Kadercilik doğu toplumunun yapısında vardır. Bu tartışılabilir elbette, ancak benim anlayışıma göre kader doğumla ölüm arasındaki olaylar zinciridir. Doğuma engel olunamadığı gibi, ölüme de engel olunamaz. Yalnız bu iki mesafe arasında malzeme vardır tabii, örneğin akıl, fikir gibi... Ve bununla da insan kendini yönetebilir, dengeleyebilir. Ama insanın kendini yönetemeyeceği gibi olaylar da olabilir ki, işte o zaman

Küçük Bir Not

Edebiyatçılar arasındaki akrabalık ilişkisine özen göstermek gerektiğini ve bu dayanışmanın 80'ler Türkiye'sinde toplumsal yapının kültür boyutuna soluk alıracak çok önemli bir öge olduğunu vurgulayan yazımızı yanlış değerlendiren bazı kişilere şunu anımsatmak isteriz : Demokratik plandaki ayrı sanat anlayışları arasındaki sürtüşmeleri abartarak «temel çe-

liški» sanmak ve bu yüzden asıl önemli olanı gözden kaçırmak, genellikle çocuklarda görülen kabakulak hastalığının belirtilerindedir.

Evet, akrabalar arasında da sürtüşmeler olabilir. Görüş ayrılıkları, miras kavgaları vb... Ama edebiyatçılar yaratıcı, duyarlılığı, doğruyu, inceliği temsil ettiklerine göre, basmakalıp sözler, duyarlılık, yalan ve kabalık kar-

sısında ortak tavır almak zorundadırlar. Sanatçı, tarihin her döneminde ileri insanlık adına konuşur. Öyleyse düşmanımız ilkeliktir, kendi içimizdeki değişik sanat anlayışları değil! Bu gerçeği göremeyecek denli kavrayıştan yoksun olanların çıkarttığı söylentiler ise, doğru yolda olduğumuzu gösterir.

AHMET SAY

insanın kaderi ön plana çıkar.

— Ben hemen bir soru eklemek istiyorum bu arada : **Şarkı sözlerinizde yazgıcılığı kabullenme yönünde sürekli bir tercih, bir zorlama niçin kullanılıyor acaba?**

— Az önce de belirttiğim gibi, kadere boyun eğme, «doğacağıma engel olamadım, öleceğime de engel olamayacağım» şeklinde kabul edilebilir. Ben insanın kendi kaderini kendisinin tayin edemeyeceği durumlar için bunu belirlemek istiyorum. Burada küçük bir nüans vardır bence.. Meselâ, eskiler kadın «namahremdir» demişler ve bu sözcüğü gizlilik anlamında söylemişler. Oysa bu sözcüğün anlamı «gizli olmayan» demektir.. Ama buna rağmen karşı anlamda kullanılmış ve dilimize yerleşmiştir. Bu olay da aynen böyle işte. Belli bir bilinç seviyesinin altında kalan insan yaşamı içinde, kadercilik anlayışını, kader gerçeğini ben böyle yorumluyorum.

— **Besteleriniz TRT'nin denetim organı tarafından sürekli engelleniyor ve gerekçe olarak da müzik türünüzün «arap müziği taklidi» olduğu vurgulanıyor. Oysa ekran ve mikrofonlarda batı müziğinin çok kötü taklitleri de yer almakta ve bunlar için de «batı taklidi» gibi bir yoruma gidilmemektedir. Bu konudaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyim?**

— Bu yaklaşım fikirlerin çatışmasından ileri gelmektedir. TRT'de var olan Türk müziği otoriteleri müzikte bir değişiklik arzu etmekteyseler de, işin içinden bir türlü çıkamamaktadırlar. Zamanında sayın hocalarımıza bize yol göstermelerini önermiştim, tatmin olmadığımızı belirterek, müziğimize yenilik kazandırılmalı demiştim. Ne ya-

zık ki, ne yol gösteren oldu, ne de bizi bize bıraktılar. Kısaca bizi bize baltaladılar. Oysa daha başka türlü yerlere varabilirdik. Doğruyu bulmak için yanlış da yapılabilir ama, bu olgunluğa bile müsaade etmediler ve TRT'den ayrıldım.

Şimdi onların beğenmediği, ama yığınların ilgisini çeken, özlemlerine cevap getiren ve beğenisini kazanan bir müzik türüyle ortaya çıktım. TRT halkın hizmetinde olması gereken bir kuruluştur. Burada halkın arzusu yerine getirilmeli, istekleri dikkate alınmalıdır. Yine de teşekkür ederim, eksik olmasınlar, beni iki kez ekrana çıkardılar, ama bunun yeterli olduğu söylenemez sanırım. TRT'nin halkın sevdiği sanatçılara, öteki sanatçılara yer verdiği oranda imkân tanınması gerekir kanısındayım. Arap müziği taklidi konusuna gelince... Ben arap müziği taklidi yapmıyorum. Aksine araplar eski Osmanlı Türk müzi-

ğinin etkisinde kalmışlardır ve bunu sürdürmektedirler. Arap aydınları, hatta bir Mısırlı Prof. bile bu müziğin kendilerine ait olmadığını defalarca vurgulamıştır. Diyelim ki, araplardan adaptasyon yapıyorum ve suçlanıyorum... Ama batıdan adaptasyon yapsam o zaman suçlanmayacağım. Bu anlamsız bir çelişkidir bence. Eğer Türk ezgilerine daha çok yer vermek isteniyorsa batının Türkiye'de ne işi var, sormak lazım. Milliyetçilik duygularıyla hareket ediliyorsa, bu çelişkinin olmaması gerekir. Ben çok sesliliği getirdim müzikte ve çok seslilik de batının malı demek değildir. Bu tür müzik daha ileri gidecek ve beğenisini sürdürecektir, ilgisini arttıracaktır..

— **Sayın Gencebay son sorum şu : «Toplumumuzda yoz kültür değil, öz kültür gerekli» sözüne katılıyor musunuz?**

— Türkiye büyük bir esikten geçmektedir, ama sanıyorum tüm engelleri aşacak bir toplum anlayışı vardır ülkemizde. Gelecekte umutluyum. Yoz, bozulma anlamında bir sözcüktür. Ben kendi ulusal kültürümüzü, değerlerimizi günümüze uyarlayarak daha iyiye ve ileriye götürebileceğimize inanıyorum. Biz insan unsuruna önem veren bir toplumuz. Meselâ tanrı misafiri kavramı insana değer veren bir toplum olduğumuzun en açık kanıtıdır. Ben sanatçı olarak kendi kültürümüzü toplumumuzun anlayabileceği bir dille yorumlamaya çalışıyorum. Bunu yaparken de siyasetten, politikadan sanatımı uzak tutmaya çalışıyorum. Kendimi devamlı yeniliyerek, insan unsuruna değer vererek, kendi üzerime düşen görevi de yapmaya çalışıyorum.

— **Teşekkür ederim sayın Gencebay.**

— Ben teşekkür ederim.

eleştiri

Çok Ses Bunun Neresinde?

GENCEBAY İLE YAPILAN GÖRÜŞME HAKKINDA

Önder Şenyapılı

Orhan Gencebay'ın müziği, «minübüs müziği» diye, ya da «dolmuş müziği» diye anılıyor. Bir adı daha var: «Arabesk». Gencebay, bu adlandırmaların hepsine karşı olduğunu belirtiyor. «Özellikle «dolmuş müziği» deyimine alıştım, ama böyle deyim olmaz» diyor. Çünkü, «şu anda bile her plâğı(n)ı ilk alan insanlar, o dolmuştakiler ve geçimini hayat kadını olarak sağlayanlardır.» Çünkü, «müzik her yerde dinlenir ve dinlendiği yere göre de bir isim almaz, bu yanlıştır.»

Elbette, bu sözlere, kentsoyluluğun kaskatı ciddiyetiyle karşı çıkmak olanaklı; örneğin, (geçmişine boşverip) oda müziği de odada çalınmıyor ama, «oda müziği» diye anılıyor diye karşı çıkılabilir. Bu sözler de alkışlanır. Öteki bir anlatımla, böyle bir karşı çıkış alkış toplar. Topladığını gördüm. Bu sözlerin değil ama, benzerlerinin alkış aldığına tanık oldum. Bir açık oturumda, bir konuşmacı «arabesk» müzikten söz etti. Kötüleyerek söz etti. Dinleyenlerden biri, söz istedi: «Rezalet dediniz.» diye konuştu, «oysa, rezaletten de rezalet!.. Daha kötü.» Herkes hak verdi.

Gencebay ne derse desin, kentsoylunun müziğine taktığı adı değiştiremez. Kentsoylu «rezaletten de rezalet» bulduğu bu müziğe «dolmuş müziği» dediyse, geri almaz. Direnmekte haklı olduğunu da vurgulayalım. Çünkü, kentsoylu Gencebay'ın müziğini, kent eteklerindeki, yakın çevresindeki «ruhsatsız konutlar»ın oluşturduğu yerleşimlere servis yapan «minübüs dolmuşlar»da duymuştur ilk kez. Her nasılsa bu minübüslere binmek zorunda kaldığında, ya da bu minübüslerin kent içinde bulunan «durak»larından geçerken duymuştur. Konutlarda yaşayanları benimsemediği, dolayısıyla nasıl bir yaşantı sürdürdüklerini bilmediği için, söz konusu müziği minübüs sürücülerinin beğenip sevdiklerini, dinleyip yaydıklarını sanmıştır. Oysa, minübüs sürücülerini de «ruhsatsız konutlar»ın oluşturduğu kent kesimlerinin sakinleridir. Ne var, kentsoylu, o denli incisini aramaz, minübüsün pikap ya da kaset-teybinden kulağına çalınan müziğe yaftayı yapıştırır,

«minübüs müziği» ya da «dolmuş müziği» der çıkar.

Gencebay ise anlatıyor: «1970 yıllarında, İstanbul'u ölçü kabul ederek kişisel bir araştırma yaptım. İstanbul'daki tüm dolmuşların sayısı on beş bin civarındaydı ve o sırada benim yüz bin plâğım, yalnız İstanbul'da tabii, satılmıştı... Demek ki, seksen beş bin plâk dolmuşların dışında alıcı bulmakta.»

Kimdir bu dolmuşların dışındaki alıcılar?..

«Şu anda bile her plâğımı ilk alan insanlar, o dolmuştakiler ve geçimini hayat kadını olarak sağlayanlardır.»

O dolmuştakiler...

Az yukarıda da belirttik: Kentsoylu tanımıyor, iyi tanımıyor o dolmuştakileri. Ama, Gencebay çok iyi tanıyor.

Örneğin, şarkı sözlerinin içeriğine ilişkin açıklamalarda bulunurken, «kadercilik anlayışına da değiniyor ve diyor ki, «... insanın kendini yönetemeyeceği gibi olaylar da olabilir ki, işte o zaman insanın kaderi ön plana çıkar.»

Şimdi, düşünelim: Gencebay müziğini dinleyenler, Gencebay plâklarını, Gencebay kasetlerini satın alan onbinler, «o dolmuştakiler», öteki bir anlatımla minübüsleri dolduranlar, kentle eteklerindeki konut yerleşimleri arasın-

da gidip gelen minübüs yolcuları, kendilerinin yönetemeyeceği bir olayla karşı karşıya kalmış insanlarımız değiller mi? Bu insanlar, tarımla uğraşıyorlardı. Topraklarını, çiftini-çubuğunu bırakıp kentlere göçtüler. İsteyerek mi? Hayır. Tarım artık karınlarını doyurmadığı için. Geçinebilmek için, yaşamlarını sürdürebilmek için yeni bir iş bulmak, bulabilmek amacıyla kentlere göçtüler. Ama, aradıklarını kentlerde de bulamadılar. Yeterli ve kararlı gelir getiren işler kentlerde de sınırlıydı. Giderek yoktu. Ama, geri dönemezlerdi. Tanımadıkları, bilmedikleri, yabancıları kent ortamında kalmaya, yaşamaya mahkumdular. Bu mahkumiyet, gerçekte, ekonomik yapının, dolayısıyla toplum yapısının değişmesi gereğinin bir sonucuydu. Kaçınılmazdı. Ama, işte bu kaçınılmazlık, kentlere göçen kır insanının «kaderi»ni çiziyordu.

Göçenlerin bu kaderi kendilerinin değiştirmesine olanak yoktu. Kırdaki kalıp tarımla uğraşmaya direnemezlerdi. Kentte aradığını bulamayınca geriye dönemezlerdi. Kentte elverişli koşulları yaratmaları ise söz konusu değildi. Kadere boyun eğmekten başka ne yapabilirlerdi? Gencebay, «kadere boyun eğme», doğacağıma engel olamadım, öleceğime de engel olamayacağım' şeklinde kabul edilebilir. Ben insanın kendi kaderini kendisinin tayin edemeyeceği durumlar için bunu belirlemek istiyorum» diyor. Ve ekliyor : «Belli bir bilinç seviyesinin altında kalan insan yaşamı içinde, kadercilik anlayışını, kader gerçeğini ben böyle yorumluyorum.»

Bugün büyük kentlerde yaşayan nüfusun yüzde 65-70'i kır kökenliler ve onların çocukları. Kent yaşantısına egemen olmaları, kendi kaderlerini kendilerinin çizmeleri beklenemez. Çünkü, tutunmaya çalıştıkları kent ortamı her şeyiyle yabancı kendilerine. Neresinden başlayabilirler değiştirmeye?.. Ne denli değiştirebilirler?..

Geçmiş çağların kıt bilgili insanı da aynı durumda değil miydi? İnsanüstü güçlerin varlığına inanıyordu. İnsanüstü güçlere kurbanlar adıyordu. Düşman güçleri zararsız duruma sokmaya çabalıyordu. Dost güçleri ise kendi yanında tutma ve kendisine yardımcı olmalarını sağlama uğraşı gösteriyordu. «Büyü», anılan çabaların kurumu. Büyü yoluyla, «belli bir bilinç seviyesinin altında kalan insan», «kendi kaderini kendisinin tayin edemeyeceği durumlar için» insanüstü güçlerin bağışlayıcılığına, koruyuculuğuna, yardımına sığınyordu.

Yirminci yüzyıl insanı, geri kalmış toplumun insanı da olsa, «belli bir bilinç seviyesinin altında kalan insan» da olsa, kimi gerçeklerin farkında. Büyü yoluyla kaderini karara kavuş-

turmanın bu yüzyılda olanaksız olduğunu biliyor. Hiç değilse büyük bir çoğunluk biliyor. Kaderini karara kavuşturmanın ya da giderek değiştirmenin yolu, **bugünün güçleriyle** uyum kurmak, giderek o gücün sahibi olmak. Gencebay, şarkı sözlerini yazarken, duyulan özlemi dile getiriyor :

«Tanrım beni baştan yarat»

Yani? Yani, beni kentli olarak yarat Tanrım. İtilip kakılmayayım. Kentte tutunmak için umar aramayayım. Giderek saygınlık görmek için ne gerekiyorsa onlarla donat beni Tanrım. Paraysa para, pulsa pul...

Ben ile Biz'in Şarkısı

İşte nehir.
Onu geçmek tehlikeli.
Kıyısında iki adam duruyor.
Biri geçiyor, diğeri
Duraksıyor. Biri cesur mu?
Diğeri korkak mı? Nehrin öte yakasında
Birinin işi var.

Biri tehlikeyi atlatır
Karşı kıyıya vararak.
İşe girişir
Yeniden oturur yemeğe.

Ama diğeri tehlikeyi atlatır
Hiçlik içinde, soluk soluğa.
Onu, zayıf düşmüşü
Yeni belâlar yakalar. İki de cesur mu?

İki de aynı mı?
Ah! Birlikte aldedilen nehirden
İki muzaffer çıkmıyor.

Biz ile ben ve sen
Aynı şey değildir.
Biz zafer kazanırız
Ama sen bana karşı zafer kazanırsın.

Bertold Brecht

Türkçesi : Mutlu Parkan

* Die Ausnahme und die Regel/Kuralla Kuradışı adlı oyunundan. «Halkın Ekmeği» adlı kitapta «Korku» adıyla Türkçeye «kazandırılan» şiirin «aynısı»dır.

Ya da :

**«Madem beni sen yarattın
Bir yol göster bana tanrım.»**

Yeniden, baştan yaratılma olasılığı yoksa, kentlin umarsızlıklar ortamında bana bir çıkış yolu göstermek de Tanrıya düşüyor. Burada dinsel izlenimi veren ama Doğu'ya özgü mistik bir yaklaşım benimsenmiştir. Gencebay, «**Tanrı bestelerimde sürekli vardır, şarkı sözlerimde Tanrıdan söz ederim çoğunlukla**» diyor. Çünkü, «**ben Tanrıya inanırım**» diyor. Ne var ki, bu inancın, bir «mü'min»e özgü nitelikleri taşımadığı anlaşılıyor. Tanrı sözcüğünü kullanmasının tartışma konusu edilmemesini isteyerek, «**kesinleşmeyen hiçbir şeyin üzerinde kesin konuşulmamasında yarar var sanıyorum**» diye konuşuyor. Hemen ardından eklediği şu sözler, Gencebay'ın, tanrı kavramını dinsel bir kavram olarak kullanmaktan çok, Doğu mistisizminin kılıpları içinde değerlendirdiğini sergiler nitelikte : «**Olabilirlik kavramı vardır, olgunluğu getiren...**»

Gencebay, «**felsefeye girmek istemiyorum**» diyor. Pek de iyi ediyor. Çünkü, geçiş toplumu gözlemleyerek ve bu gözlemleri iyi değerlendirerek yaptığı müziği bir temele oturtma çabasına giriştiğinde, açıklamaları tutarlı olmuyor. Bir bakıyorsunuz, «**hümanizmayı işlediğini**» söylüyor; bir bakıyorsunuz «**en büyük gerçek yaşamdır. Olup olmama gerçeğidir**» diyerek «**varoluşçu**» kimliği gösteriyor. Hele şu sözler : «**Benim inançlarım tanrı kavramından da, aileden de ve içinde yaşadığım toplumun dertlerinden de gelir**». Ya şu anlatım : «**insanoğlunun inançları vardır ve bana göre inançlar güzeldir, tabii mantıksız olmamak şartıyla.**»

Görüşme sırasında birkaç kez, Gencebay, yenilikten, değişmekten, ileriye gitmekten söz ediyor. «**Ben, kendi ulusal kültürümüzü, değerlerimizi günümüze uyarlayarak daha iyiye ve ileriye götürebileceğimize inanıyorum**» diyor sık sık. Bir de, Gencebay müziğini değerlendirenlerin neler söylediklerini anmalı burada. Kimileri, gecekondularda yaşayanların ilerici niteliğinin artmasına koşut olarak, Gencebay'ın şarkı sözlerinin de toplumsal sorunlara daha çok eğildiğini, daha ilerici bir kimlik aldığını öne sürdüler. Görüşme, ne müziği yapanın değişmeden yana olduğuna, ne de değerlendirenlerin savuncularına (tezlerine) kapılmakta ivedi davranılmaması gerektiğini ortaya çıkarıyor. Çünkü :

Gencebay, TRT hakkında görüşlerini açıklarken, temel «**felsefesini**» de açıklıyor : «**Halkın arzusu yerine getirilmeli, istekleri dikkate alınmalıdır**» diyor. İki kez ekrana çıkarıldığını, bunun yetersiz olduğunu belirtiyor. Oysa, «**onların**», yani TRT yönetiminin «**beğenmediği ama, yığınların ilgisini çeken, özelemlerine**

cevap getiren ve beğenisini kazanan bir müzik türüyle ortaya çıkmıştır Gencebay. Sözleri, «**populizm**»'in temel ilkelerine denk düşüyor.

Temel ilkeler sağlıklı belirlenmişse gerisi kolaydır. Yapılacak olan, «**populace**»i gözlemek, nelere sarıldığını saptamaktır. Öteki bir anlatımla, «**populace**»a denk düşeni bulmaktır. Gencebay bulmuş :

«**... kendi değerlerimizin giderek kaybolmakta olduğunu görmek de beni oldukça üzmektedir. Ben, bu toplumun içinden gelen biri olarak kendi insanımın duyduğu acıyı ve mutluluğu sürekli yaşadım. O nedenle de kendi insanımın geleneklerini, dinsel değerlerini savunmayı görev bilirim. Gerek ekonomik açıdan olsun, gerekse duygusal açıdan, toplumun duygu**

ve düşüncelerine yakın bestelerle sanat değerlerimi sergilemeye çalışıyorum. Bu sanat anlayışım da doğal olarak toplumda benimseniyor ve ilgi görüyor.»

Kente göçen kır kökenli nüfus, kent ortamıyla uyum kuramayınca kendi içine daha çok kapanır. Kentin güvencesiz ortamına karşı bir önlem olarak, göçenler, «**memleketlileri**»nin yerleştiği gecekondu bölgelerine yerleşmeyi yeğlemektedirler. Dolayısıyla, kırdaki geleneksel ortam kente taşınmış olmaktadır. Kırsal değerlerin bırakılmamasının, bırakılmamasının

bir nedeni budur. Bir öteki nedeni ise, gelenek ve göreneklerin değişmesini gereksindirecek ölçüde kentsel yaşantıya katılamamaktır. Kentle bütünleşememeye yol açan ekonomik gücün yetersizliği yanında, kent kökenli nüfusun göçenlere karşı takındığı «düşmanca» tavır, bir korunma düzeneğinin (mekanizmasının) bulunmasını gereksindirmektedir. Anılan düzeneğin fiziksel boyutu, hemşehrilerle aynı kent bölgesinde bir arada yaşamak ise; duygusal boyutu, geleneklere ve dinsel değerlere daha çok sarılmaktır. Böylece, hiç değilse «eski» ortamın üyeliğini yitirmeme çabası gösterilmektedir. Çünkü, «yeni» ortama (kent ortamına) girememenin yanı sıra, bir de eski ortamdaki dışlanırsa, yaşantıyı sürdürebilme olanağı ortadan kalkmış olacaktır. Dışlanmamayı sağlayacak yol ise, eski ortamın değerlerini yitirmemektir. Eski ortama da yabancılaşmamaktır.

Bu durumda, geçiş toplumlarında, tarımdan kopmuş nüfusun yeni değerleri tanımasına ve benimsenmesine çalışılması gerekir. Bir başka söyleyişle, tarımsal topluma özgü değerlere, geleneklere daha çok sarılmalarını önleyici sağlıklı ve tutarlı önlemler düşünülmeli ve uygulanmalıdır. Kim olursa olsun, toplumdaki yerleşik duygu ve düşünceleri pekiştirmeyi amaçlayanları «ilerici» saymanın olanağı yoktur.

Ulusal kültürü, ulusal değerleri günümüze uyarlayarak daha iyiye ve daha ileriye götürme güdeği de, kökende, toplumdaki yavaş değişmeye koşut biçimde ve gene toplumun çağdaş değerlere açılım düzenini temel olarak yol almak anlamına gelmektedir ki, bu tutum da populizm yasalarına aykırı değildir.

Geçmişteki toplumsal yapıya özgü özelliklerin, o topluma özgü değerlerin gittikçe yitmekte oluşu kimseyi üzmemelidir.

Ama, elbette, Gencebay'a karşı çıkarken, ne yapılması gerektiğini de, ya da neler yapılabileceğini de öne sürmek gerek. Küçük burjuva aydınının «bu müzik rezaletten de rezalet» diye haykırmasının hiçbir önemi yok. Gencebay «batsın bu dünya» diye sesleniyor ama, dünya batmıyor. Küçük burjuva aydını da «batsın bu müzik» diye avaz avaz bağıyor. Bağırmaları, bu müziğin batmasına yetmiyor. «O dolmuştakiler» ile hayat kadınları kapış kapış satın alıyor Gencebay'ın plaklarını. Batsın demek, radyo ve TV'de çalınmasını yasaklamak Gencebay müziğini yok edemiyor. Bu gerçeği belirtince, küçük burjuva aydını daha bir kızıyor. Anılan müziğin savunucusu gözüyle bakıyor belirtene. Oysa, söz konusu müziğin tutulmasını, yaygınlaşmasını, «tüketilmesini» sağlayan koşulları yoketmek gerekiyor. O koşullar varoldukça, küçük burjuva aydınının «rezaletten rezalet» di-

ye kızıyla karşı çıktığı müzik «batmaz». Hayat kadınlarını, hayat kadını yapan nedenler, «rezaletten de rezalet» bir müziği niye başa tac yapmasın?..

Hem neden rezaletten de rezalet?.. Çünkü efendim, der küçük burjuva aydını, bu müzik kuralsızdır. Çünkü efendim, Doğu müziğinden esinlenmektedir. Çünkü efendim, sanatla ilgisi yoktur. Ne eski, ne yeni Türk müziği ile uzaktan, yakından ilgisi yoktur. Vb...

«Şu «kuralsızlık» konusuna biraz değinelim. Geçiş toplumlarında kesinleşmiş, kesenkes kurallara bağlı ne vardır? Üstelik, herhangi bir alanda, müzikte de yeni bir akımın yerleşmiş kurallara sırt çevirdiği, yerleşik kuralları hiçe saydığı, kuralsızlığı yeğlediği çok ya da hep görülmüştür. Bilinen hiçbir kurala uymuyor olması, herhangi yeni bir akımın olumsuz eleştiriler almasına yol açtığı ölçüde, o akımın yüceltilmesi için yeterli bir özellik de sayılabilir. Yeni bir akım, bilinen kurallara uymaz, bu yüzden kuralsızdır ama, kendi kurallarını getirir ve bilinen kurallara bir yenisi eklenir. Ama, elbette, yeni eklenen kuralları kural saymamakta herkes özgürdür. İle de eski bilinenleri geçerli kurallar sayar, yeni kuralları «kuralsızlık» olarak görebilirsiniz. Ne var ki, yeni akımın, isterseniz Gencebay müziğinin batması için geçerli bir gerekçe oluşturamaz bu görüş. Üstelik, anılan müziği dinleyen, beğenen ya da «tüketen» yığınların müzikte geçerli kuralların neler olduğunu bilmelerini beklemek acaba ne denli gerçekçi bir tutumdur?..

Doğu müziğinden esinlendiği için karşı çıkmanın geçerliliği de «kuralsızlık» gerekçesinin geçerliliği ölçüsündedir. Gencebay güzel söylüyor : «Batıdan adaptasyon yapsam o zaman suçlanmayacağım» diyor. Akan suları durduruyor. Nitekim, Batıdan uyarlanma «rezaletten rezalet» müzikler, üstelik radyo ve televizyonda bangır bangır çalınıyor da hiç kimsenin hiç kimseyi suçlamak usundan geçmiyor. Küçük burjuva mantığı açık-seçik tüm boyutlarıyla ortaya çıkıyor.

Gencebay, «bu anlamsız bir çelişkidir ben- ce» diye konuşuyor. Oysa, çok anlamlı. Küçük burjuva mantığını sergilediği için anlamlı. Ama, buraya değin güzel söyleyen Gencebay da arkasını getiremiyor. «Ben çok sesliliği getirdim müzikte ve çok seslilik de Batının malı demek değildir» diye konuşuyor. Galiba, Gencebay'ın «çok sesli müzik anlayışı» ayrımlı. Çünkü, bir yerde de, «bağlamanın içinde bu çok sesliliği görmekteyim» diyor. Hani, halk ozanı, «Telli sazdır bunun adı / Şeytan bunun neresinde» diye sorar ya, değiştirip sormanın zamanıdır :

Telli sazdır bunun adı / Çok ses bunun neresinde?

arkadaşımız sacit onan'ın
müjde ar ile
bir söyleşisi

Adı	: Müjde
Soyadı	: Ar
D. Tarihi	: 21 Haziran 1954
Doğum yeri	: İstanbul
Boy	: 1.65
Kilosu	: 54
Saç rengi	: Kızıl
Göz rengi	: Siyah
Ana adı	: Aysel (Tiyatro oyuncusu, Türk Hafif Müziği dalında söz yazarı)
Baba adı	: Vedat
Kardeşler	: Bir kız kardeşi var. «Mehtap» (1956 doğumlu)
Medeni hali	: Dul. 1972 yılında yönetmen Samim Değer'le evlendi. Evliliği 4 yıl sürdü ve 1976 yılında ayrıldılar.
Öğrenim D.	: İst. Edebiyat Fakültesi, Alman Filolojisi 1. sınıf terk.
Sanat yaşamı	: Çocuk yaşta tiyatro çalışmalarıyla başladı. İstanbul Şehir Tiyatroları çocuk bölümünde 1962 yılında «Karanlığın İçinden» adlı oyunda aldığı rolle profesyonel oldu. 1975 yılında TRT Televizyonunun ürünü «Aşk-ı Memnu» dizi filmiyle ün kazandı. Aynı yıl ilk sinema filmi olan «Baldız»da oynadı. Daha sonra 46 filmde rol aldı. 1979 yılında ilk kez İzmir Fuarı'nda gazinoya, sahneye çıktı. 1975-1976 yılları arasında «Altın Kelebek» ödülünü aldı. «Fuar Kolonyası'nın TV Reklam filminde oynadı. Şu sıralarda müzik ve sinema çalışmalarını sürdürüyor. İlk long play'ini Eylül 1981 de çıkarmak için çalışıyor.

S. 1 — Nasıl bir çocukluk yaşadığınız Müjde Ar?

C. 1 — Bütün çocukluğum gezginci tiyatrolarda turne Anadolu'yu gezerek geçti. Bunun yanı sıra parlak bir öğrencilik hayatım oldu. Çok çalışkan bir öğrenciydim. Gündüzleri öğrenci, geceleri tiyatro kulislerinden

sürekli tiyatro izleyicisi olarak yaşadım. Bir süre sonra çeşitli oyunların tekstlerini ezberlemeye çalıştım. Okul ve tiyatro kulisleri arasında geçen bir çocukluk, üstelik yoksulluk içinde. 1962 yıllarında annem ve kız kardeşimle birlikte Fatih'de geçti çocukluğum. Liseyi bitince-

ye kadar da aynı semtte oturduk. Diş hekimi olmak istiyordum fakat puan tutturamayınca Alman Filolojisine girdim. Bir yandan da tiyatro devam ediyordu.

Hem çalışmak hem okumak zor gelmeye başlamıştı. Birinci sınıfta okulumu bırakmak zorunda kaldım. Da-

ha sonraları Almanca mı ilerletmek amacıyla Alman Kültür'e 9 kur devam ettim. Öyle ki, günde 75 TL. gündelik le turist rehberliği bile yaptım o sıralar. 18 yaşında bir sinema yönetmeniyle evlendim. 1972 yılıyla 1976 yılı arasında evli kaldık. Sağlıklı bir evliliğimiz olmadı. Ekonomik anlamda zorluklarla dolu bir evlilik yürümeyecekti ve anlaşarak ayrılmaya karar verdik. Birlikte bir zemin hazırlamaya çalıştık, yapabileceğim iş oyunculuğu. İşte tam o sıralarda TV filmi ayağıma yuvarlandı. Aynı yıl sinemaya geçtim ve yaşamıma tek başıma devam ettim.

S. 2 — Çocuk yaşta tiyatro, sonra sinema.. Önce TV filmi ve Türkiye Sineması, müzik çalışmaları ve sahne... Kaç yıl oldu?

C. 2 — Profesyonel olarak altı yıl.

S. 3 — Peki bu altı yıldan sonra bugün vardığınız noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

C. 3 — İstedğim şeylerin çoğunu yapabildim sanıyorum. Benim için önemli olan «Müjde Ar» firmasını sağlıklı bir şekilde devam ettirmektir, buna çalıştım. «Müjde Ar» ismi, sadece TV filmiyle kazandığı başarıda kalmamalıydı.. Ben o'nu devam ettirdim. Bu arada para kazanma gibi bir amacım vardı, o'nu da gerçekleştirdim ve kazanmaya devam ediyorum. Sonuç olarak bulunduğum yerden çok memnunum.

S. 4 — Günümüz Türkiye'si sosyo - ekonomik - kültürel açıdan bazı bunalımlar yaşıyor. Kültür karmaşası, kuşaklar arası çatışma, ekonomik çalkantı ve enflasyon. Öte yandan, özellikle renkli magazin dünyasında sık sık kapak konusu olan renkli bir Müjde Ar olayı... Bu çelişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

C. 4 — Sizin de belirttiğiniz gibi, benim kapak olduğum dergilerin tümü magazin ve bunların haber kaynakları da biz sanatçılar. Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de sanatçılar belli dönemlerde ilgiyle izlenir ve beğenilir. Şu sıralar sanıyorum Türkiye'de en beğenilen ve sevilen dört - beş sanatçı arasında yer alıyorum. Magazin dünyası da bizleri kapak konusu ederek halkın özlemlerine yanıt getiriyorlar. Bazen bu tür dergilerin yetkilileri bana telefon edip; «Bu hafta tirajımızı arttırmak istiyoruz, ne dersin Müjde» diye sorarlar. Kapak konusu oluruz ve tiraj yükselir. Bu genellikle yaşadığımız düzenin belli bir kuralıdır ve tüm dünya için geçerli bir kuraldır.

S. 5 — Bazı toplumsal güçlerin sizi genç yığınlar üzerinde toplumsal bir seks fetişi olarak değerlendirdiğinin ayırında mısınız? Acaba bir «masturbasyon ögesi» olarak kullanılıyor musunuz?

C. 5 — Ben aynı fikirde değilim. Seks ögesi dünyadaki tüm sanat dallarında yoğun biçimde kullanılan bir öge. Az ya da çok, kaçınılmaz olarak kullanım alanı buluyor seks konusu. Ben ilk kez oynadığım TV. filmimde seyirci karşısına çok menfi bir rolle çıktım. Toplumumuzun egemen ahlak anlayışına ters düşen bir roldü bu, kocasını aldatan kadını canlandırıyor-dum. Sonuçta çok büyük bir hayran kitlesi kazandım. Filmde açık sahneler vardı, evli bir kadının sevişme sahneleriydi bütün bunlar ve çok beğenildim, sevildim. Öyle ki, Anadolu'nun her yanından, anneannelerden, genç kızlardan ve evli kadınlardan yığınla mektup aldım, beni bu rol için kutluyorlardı. Demek ki böylesi bir görüntüye kendi insanımız ilgi duyabili-

yordu. Daha sonraki sinema yaşamımda da bu yolu sürdürmeyi denedim ve başarılı oldum. Bence bir sanatçı her türlü rolü kabul etmeli ve her türlü şekilde de görünmeli. Buna rağmen bir seks starı kadar açılmayı, soyunmayı ve çıplak sahneler çekmeyi düşünmedim, zaten buna gerek de yok sanıyorum. Bu çizgiyi kimsenin etkisi altında kalmadan kendim saptadım ve hiç kimse tarafından kullanılmadığım inancında değilim. Yirmi - yirmibeş yıl sonra, geleceğin starları çok daha ileri bir yolda olacaklardır mutlaka, bu kaçınılmazdır dünyamızda...

S. 6 — Türkiye'de çalışan kadın iki kez sömürülmekte. Kırsal alanda ve kentte aynı toplumsal yapı içinde çift sömürü söz konusu; işinde ve evinde. Bu sömürüye karşı mücadele veren bir kadın hareketi var. Bu olayı izliyor musunuz ve nasıl değerlendiriyorsunuz?

C. 6 — Kadın hareketi derken bizde çok yanlış şeyler anlaşılıyor. Önce şunu söyleyeyim. Kadın ve erkek ülkemizde eşit midir? Bence değildir. Bir kez fiziksel bakımdan tanrı erkeği daha güçlü kadını ise daha güçsüz yaratmıştır. Ben bu konuda biraz tutucuyum. Gelişmiş ülkelerin dışında, kadınların pek de eşit koşullarda yaşadığını söyleyemeyiz sanırım. Ayrıca biz Türkiye koşullarına göre çalışarak yaşayan Türk kadınlarıyız, bunu unutmamak gerek. Egemen ahlak anlayışımız, geleneklerimiz, inançlarımız ve Osmanlı toplumundan kaynaklanan tutucu yanlarımız var. Günümüz kadını Osmanlı kadınının gelişmiş halidir. Tüm bunları göz önünde bulundurmakta yarar var. Çalışan kadın bu şartlanmayla evinde ve işinde batılı kadınlara göre daha fazla yorulmakta ve sömürülmektedir.

ve yaşamından şikayet etmeye de imkân bulamamaktadır. Kadınlarımız kendi gerçeğini iyi bilmek zorundadırlar. Kadınlarımız ekonomik anlamda mücadele vermekte haklıdır ve özgürlüklerini korumalarından yanayım.

S. 7 — Sayın Ar, Türkiye’de kadın - erkek ilişkilerinde yoğun bunalımlara yol açan nedenler sizce nelerdir? Bu ilişkiye toplumsal açıdan bir e-leştirme getirebilir misiniz?

C. 7 — Bence bu tip olayların başında ekonomik nedenler gelmekte. Benim başımdan da böyle bir olay geçti. Bizdeki kadın erkek ilişkisi Osmanlı toplum geleneğinin bir devamıdır. O dönemde bir erkek kadını alır ve onun nafakasından sorumlu olurmuş. Yani erkek canının istediğini yapar, kadın da ona çocuk doğurur, evinin hizmetini görür. Ben bu tip bir evliliğe karşıyım. Aslında bizde evlilik kavramı bir erkeğin bir kadına mühür vurması gibi birşey oluyor, o nedenle evlilik beni ciddi olarak rahatsız ediyor. Oysa günümüz kadını Osmanlıdan bu yana yetmiş yıllık bir gelişim göstermiş durumda. Bugün ekonomik özgürlüğüne kavuşmaya başlamış Türk kadını için «bana bakan, benim karnımı doyuran erkek» tipi gerilerde kalmıştır. Çünkü kadınlarımız da para kazanmaktadır ve evini geçindirmektedir artık. Ancak erkeklerimiz aynı gelişmeyi gösterememiştir. Osmanlı mantığı erkeklerimizde süregelmektedir. Durum böyle olunca çalışan kadın hem evinde hem de işinde birtakım bunalımlara düşmekte ve erkeğiyle olan ilişkileri zamanla çürümeye yüz tutmaktadır. Aynı durumlarla karşılaştığım için bu olayı iyi değerlendirebiliyorum.

S. 8 — Kadınlara bu konuda neler önerirsiniz?

C. 8 — Kadınlara değil ama erkeklere önerebilirim. Daha sabırlı olmalılar, anlayışlı davranmalılar, sevecen olmalılar... Kadınlarının değerini bilmeliler kısaca...

S. 9 — Türkiye insanı, erkeği, kadını ve genciyle bir seks bunalımı içinde sayılabilir mi ve bu bunalımın nedenleri sizce neler olabilir?

C. 9 — Türkiye’de bir seks bunalımı vardır ve nedeni de eğitim sistemimizin yanlışlığından ve aksaklığından gelmektedir. Ülkemizde nedense

seks eğitimiyle ilgilenilmemekte. Seks sorununu çözümlenememiş bir ülkenin kalkınabileceğine, ilerleyebileceğine inanmıyorum. Bu aslında batılı ülkeler için de geçerli bir sorundur. Her ne kadar biz seks sorunumuzu çözümledik diyorsa da ben o konuda değilim. Gözlemlerime göre bu ülkeler seksli ortalığa, sokağa dökmüş durumdadır ve bu da sorunu daha önemli bir aşamaya getirmiş. Halâ ilkel davranış içinde olan batılı erkeklere tanık oluyoruz. Seks bence ne kapalı, ne de

fazla açık olmalı.. Herkesin kendi içine yeterince sindirebileceği bir mesele haline getirilmelidir seks... Saygılı olunması gereken bir olgudur.

S. 10 — Evet Müjde Ar... Sahne gözlemlerinize göre, gazi-

no seyircisi hangi sosyal katmanlardan kaynaklanmaktadır? Kültür ve müzik beğenileri ne düzeydedir?

C. 10 — Biz gazino seyircisini iki bölüme ayırıyoruz. Birincisi içkili gazino seyircisi,

ikincisi ise bahçe seyircisi. İkinci bölümde değerlendirdiğimiz, bahçe seyircisi belli bir ekonomik gücün daha altındaki seyircidir. Yılda birkaç kez böyle bir eğlenceye para ve zaman ayırabilir. Örneğin, İzmir Fuarı'nda bizleri izlemeye gelen seyirci tipi. Bu gazinolar içkisizdir ve seyirci belli bir para ödeyerek bahçeye girer. Ancak bu seyirci tipi içkili gazino seyircisine oranla hem daha kalabalıktır, hem de daha büyük bir coşkuyla izler bizleri. Daha küçük şeylerle mutlu olabilen insanlardır bunlar ve çok ilgi görürüz bu seyircilerden. İçkili gazino seyircisi ise, daha kaprisli ve içkili bir seyircidir. İlgiyle izler ama reaksiyonlarını fazlaca belli etmek istemez. Ekonomik anlamda da güçlüdür, yüklü paralar öderler ve keyiflenirler. Biz bu tip seyirci karşısında daha dengeli ve kendimizi denetler bir tavır içinde oluruz, farklı davranmak zorunda kalırız. Oysa bahçe seyircisi daha coşkulu olduğu için bizler de coşar ve daha iyiyi sunmaya çalışırız. Seyirci - sanatçı ilişkisi bu seyirciyle daha rahat kurulur ve daha sağlıklı olur.

S. 11 — Hayranlarınızdan günde kaç mektup alıyorsunuz? Bunlardan kaçta kaç erkekler ve mektupların içeriği nasıldır?

C. 11 — Yaklaşık yüz elli mektup alıyorum. Yüzde 60'ı erkeklerden, yüzde kırkı da

kadınlardan gelir. Çoğu fotoğraf ister ve hayranlığımı anlatır. Yüzde beş kadarı da, acıyarak evlenme teklif eder. Çünkü onların gözünde bizler toplumun dışında kişilerizdir, nedense yaşantımızı pek olumlu görmezler. Kanımca yılların yanlış eğitimi ve basınımızın yanlış politikasından kaynaklanmakta bu durum.

S. 12 — Sahnede gecede kaç çiçek buketi hediye ediliyor size? Hangi katmandaki kişilerden alıyorsunuz bu çiçekleri? Bir gözleminiz oldu mu acaba?

C. 12 — Çiçekler genellikle içkili gazinoda ve içkili müşterilerden gelir. Yalnız şimdi çalıştığım gazinoda ilginç bir olayla karşılaşıyorum. Örneğin bir masa bir çiçek gönderiyorsa, bir başka masa onbeş çiçek buketi birden gönderiyor, bir çeşit rekabet gibi... Ayrıca bazı masalar, tepsililer dolusu gül yaprağını biriktirir ve konfeti gibi üstümüzden aşağı atarlar, çok güzel bir olay...

S. 13 — Aldığınız ücretle geçinebiliyor musunuz, sayın Ar?

C. 13 — Fazlasıyla geçinebiliyorum ve biriktiriyorum da. Ancak yarı yarıya masrafım oluyor. Yüzde ellisi iş için, yüzde onu şahsi olmak üzere yüzde altmış masrafım oluyor ama gene de iyi geçiniyorum.

S. 14 — Gelecekte ne yapacaksınız?

C. 14 — Gelecek için şu anda tek düşüncem var, ölünceye kadar çalışmak. Bir gün Müjde Ar bitecek. Doğaya karşı gelinmiyor, güzelliğimiz de geçecek, gücümüz de azalacak, ama gene de bir iş yapacağım ve ömrümün sonuna kadar başarılı olacağım. Kazancımı bir yatırıma yöneltmek istemiyorum. «Oh! Artık rahatım ve kazandığım para ile ölünceye kadar rahat yaşayacağım..» gibi bir düşüncem yok. Bu fikir beni aksine çok rahatsız ediyor. Çünkü çocukluğumda çok yoksul günler geçirdim. Daha sonra paralı olmak beni çok rahatsız eder, o zaman hiçbir şeye arzu duymaz hale gelebilirim. Bu nedenle söylenen çoğu söze alıdışı etmiyorum.

S. 15 — Hırslı mısınız?

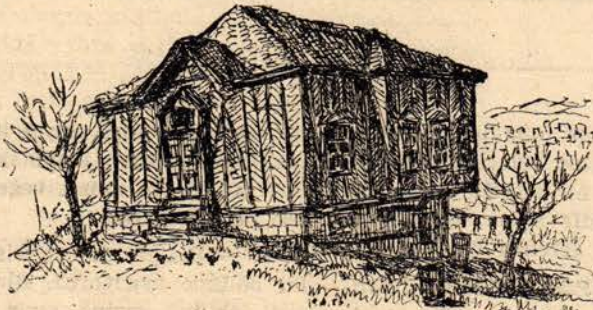
C. 15 — Hem de çok, çocukluğumdan beri! Nedenini pek bilemiyorum ama, zannediyorum ekonomik. Yoksul geçen çocukluğumda hatırlıyorum, «evimize bir koltuk takımı alsak, bir buz dolabımız olsa, ya da ah, ne olur iyi giyinebilsem...» diye düşünürdüm. Hırslımın kaynaklandığı nokta bu olmalı sanırım.

S. 16 — Son bir soru Müjde Ar: İnsan sevincini tanımlar mısınız?

C. 16 — Sevinç benim için, yaptığım işten zevk almak, başarılı birşeyler yapabilmiş olmak ve ondan keyiflenmektir. Yatağa yattığım zaman huzurlu bir şekilde ve görevini başarıyla yapmış bir insan olmak sevincin en büyüğü olmalı...

— Teşekkür ederim sayın Müjde Ar.

— Ben teşekkür ederim.

eleştiri

Türkiye Koşullarına Göre Çalışarak Yaşayan Kadınlarımızdan Biri : Müjde Ar

Mahmut T. Öngören

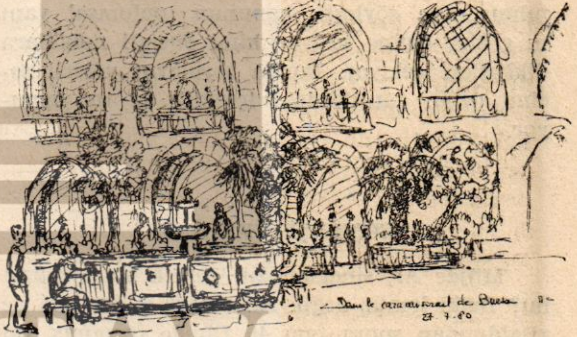
Genellikle her toplum, ama daha çok kapitalist toplumlar sinemayı, sinemacıları ve sinema «yıldızları»nı olduklarından daha başka türlü değerlendirirler. Özellikle kadın «yıldızlar» yanlarına yaklaşılmaması zor, değişik bir dünyanın insanı, mutlu, rahat ve bulunduğu noktaya çok kolay erişmiş, «talih kuşu»nun başından eksik olmadığı bir yaratıktır. Gerçi sinema gerçekten de değişik bir dünyadır. Ama onun içindeki insanların, özellikle «kadın yıldızlar»ın da değişik bir dünyası olmasına karşın, gerçekçilikle gözden geçirilmesi ve toplumsal açıdan incelenmesi gereken yanları vardır.

Niçin özellikle kadın «yıldızlar»ın ya da kadın sinema sanatçıların? Çünkü insanları, kadınları, erkekleri ve çocukları, sanırım, en çok onlar etkiler. Çünkü güzel ve albenilidirler. Kadınlar onlar gibi olmak, onlar gibi herkesi etkilemek isterler. Ama asıl erkekler onların peşindedirler. Çoğunlukla düşlerinde... Genç kızlar onlar gibi yaşamak isterler; filmlerde gördükleri görkemli ya da yalın, fakat büyük tutkuların sergilendiği olayların etkisiyle... Sinema yüzde 90 bir düştür ve izleyiciler çoğu zaman bile bile bu düşün tutsağı olurlar. Bir de onları etkileyen bir kadın oyuncuysa, bu düşün dalga dalga tüm toplumu sarabilir. Çoğu zaman da kadın sanatçılar genç kızların ve kadınların özdeşleşmek istedikleri düşlerin kahramanlarının dışında, onlar gibi olmak istedikleri birer «yıldız»dır. Hiç sönmeyen, erkeklerin sürekli olarak başını döndüren, zengin ve mutlu...

Yaldızın arkasındaki gerçek, sömürünün iğrenç yüzü, zenginliğe karşın mutsuzluk ve doruğa tırmanırken karşılaşılan zorluklar tüm «yıldızlar»ın yaşamında vardır da, halk ya bunu göremez ya da ona bunların çok azı yansıtılır. Yansıtılan da çoğu kez yine bir sömürü planının parçasıdır. Bu nedenle, bir «yıldız»la ilgili bir mutsuzluk örneği bile halkın duygusal mantığında özenilecek bir olay olup çıkar. Olumsuz da olsa, büyük olayları yaşayabilen insanlara duyulan özlemin yarattığı etkiyle...

Ülkemizde «kadın yıldızlar»ın durumu biraz daha değişiktir. Gerçi onlar da geniş kitle-

leri tüm iletişim araçlarının desteğiyle çokça etkilemişlerdir. Hatta bu gibi etkiler kimi varlıklı kesimlerde başka türlü, yoksul kesimde ise çok daha başka türlü olur. Ama ne tür olursa olsun, bu gibi kesimleri etkileyen kadın sinema oyuncularını (erkekler de) çoğunlukla aydınlar tarafından küçümsenir. Çok yakın bir tarihe değin, sinemamız bir bütün olarak aydınlarımız tarafından önemsenmezdi. Şimdi durumun oldukça değiştiği söylenebilir de, yine de küçükgörme eğilimi vardır. Bunun nedenlerinden biri, son 10 yıl içinde rastladığımız ekonomik

yetersizliklerden ötürü bir sinema «yıldızı»nın her işi birden yapmak zorunda kalışı. Bizde bir «yıldız» önce TV ile ün sahibi olup sonra sinemaya geçebilir, aynı anda reklam filmlerinde görünüp gazinoda şarkı söyler, hem plak yapar ve hem de magazin dünyasına oldukça açık saçık fotoğraflarla geçebilir. Çünkü çarpık düzen kuralları böyle gerektirir. Oysa kapitalist dünyanın yerleşmiş kurallarının geçerli olduğu ülkelerde bir sinema «yıldızı» kolay kolay televizyona «inmez» Televizyonda görünmek onun «yıldızlıktan uzaklaştığı anlamına gelir. Bir de reklam filmlerinde sürekli görülürse, adamakıllı gözden düştüğü anlamı çıkar. Bir «yıldız», filmlerin dışında ancak tiyatro sahnesinde yer alabilir. «Yıldız» film «yıldız»ı yapan televizyon olamaz. Bir «yıldız»ın aynı anda, yani «yıldızlığını» yaparken açık saçık giysilerle gazino sahnelerinden yardım umması hiç bekle-

nemez. Ama bir «yıldız» her zaman magazin dünyasından yardım umar. Çünkü ekonomik düzen böyle işler. Gerçi son dönemlerde tüm dünya sinemasının yaşadığı ekonomik bunalımlar bu kuralları oldukça gevşetmiştir; ama bizdeki değin de karmaşık bir duruma az sayıdaki ülkede rastlanır dersek, pek yanılmayız. Ülkemizde «yıldızlığını» oldukça koruyabilmiş, salt istediği senaryoları seçebilen, sinema dışındaki alanlara çok sık girmeyen, girdiği zaman da iyi «iş» yapan tek «yıldız» var. O da Türkân Şoray. Ya diğerleri? Sürekli bir uğraş ve dinlenme içindeler. Hepsi «Türkiye koşullarına göre çalışarak yaşayan kadınlarımız». Gerçek yaşamları, sinemanın yarattığı büyü, görkemli ve aldatıcı yaşamdan esintiler taşısa bile, yine de daha değişik. Belki ufak bir servetleri de olmuş, yoksulluktan kopup bugüne gelmelerine karşın... Ama sürekli çalışmak ve bu çarpık düzenin karmaşık ortamına uymak zorundalar, Bunlardan kaç, içinde buldukları durumun bir incelemesini yapabiliyor? Kaçı yaşantılarının gerçeğini sezebiliyor? Aydınlarımız onlarla konuşmayı yeterince önemseyebilseler, kamuoyumuz hem bu gibi soruların yanıtlarını öğrenebilirler, hem de onları daha iyi tanır ve tanıtabilirler. İşte Müjde Ar. Bence onunla yapılmış olan söyleşi, konunun toplumsal yanını gözler önüne seriyor, kimi önemli noktalara dikkatleri çekiyor. Bunda soruların yeterli seçimi değin yanıtlardaki içtenlik de rol oynuyor.

*
**

SÖYLEŞİ ÜZERİNE

Müjde Ar, sinemamızın gerçek bir «yıldız» mı? Belki henüz değil. Ama «Aşk-ı Memnu» ve «Baldız»dan sonra tam 46 filmde oynamış. Bu satırları yazarken Ömer Kavur'un yönetiminde çekilen «Ah Güzel İstanbul» tamamlanmıştı. Demek ki bu 47. filmi. Yine bu satırları yazarken, Müjde Ar'ın 48. filmi Atıf Yılmaz çekiyordu. «Yıldız» sayılmak için çok sayıda filmde oynamak gibi bir kural yok elbette Ama Müjde Ar'ın gerçek sinema oyunculuğu yeteneğine sahip olup olmadığını bu son iki film ortaya koyabilir. Çünkü genç ve eski kuşaktan iki üstün yönetmenle çalışmış oluyor bu filmlerde Müjde Ar.

Müjde Ar «yıldız» mı, değil mi? Bence şu sırada bu sorunun hiç önemi yok. Ama Müjde Ar geniş kitlelerce tanınan ve tutunan bir isim. Bunda önce «Aşk-ı Memnu» adlı TV dizisinin, sonra sinemanın, arkasından da bir TV kolonya reklam filminin, magazin dünyasının ve gazinonun etkisi var. Bu denli mi? Bir de plak piyasasına girecek. Müjde Ar'ın etkili olmasının nedenleri bu denli çok alanda birden kendini

göstermesi mi? Evet, ama bundan daha da önemlisi onun «hırslı» oluşu. «Hırslı»nın nedenini de «çocukluğunda çektiği yoksulluk» olarak gösteriyor. Ama yine kendisine göre, bu «hırslı» durduğu yerde para kazanmak ya da durduğu yerde ün sahibi olmak gibi kolay bir yolun «hırslı» değil. Çünkü «Gelecekte ne yapacaksınız?» sorusuna «Gelecek için şu anda tek düşüncem var, ölünceye kadar çalışmak.» diye yanıt veriyor. Gerçekte Müjde Ar bir emekçi. Konumunu da iyi bilen bir emekçi. Ama henüz konumunun bilincine pek varamamış.

Müjde Ar bir emekçi. Çünkü ne yaptıysa, nereye geldiyse bunu çalışarak elde etmiş. Çalışmanın önemini kavramış ve şimdilik tüm amaçlarına da çalışarak ulaşmış. Salt «Aşk-ı Memnu»daki başarıyla yetinmemiş. Acaba yükselmek için çalışırken daha başka olumlu yollara başvursa daha iyi olmaz mıydı? Bu soru çok kişinin aklına gelebilir. Ama söyleşinin bir yerinde «Biz Türkiye koşullarına göre çalışarak yaşayan Türk kadınlarıyız.» diyor. Eğer bugün Türkiye'deki düzenin geniş çapta etkilediği sinemanın ve onunla ilgili diğer alanların içinde bir şeyler yapmak ve yükselmek istiyorsanız, bu yoldan geçmek zorundasınız. Bu, ne söz konusu düzenin ne de Müjde Ar'ın bir savunmasıdır. Bu bir saptamadır. Müjde Ar da bu yoldan geçiyor ve konumunu da iyi saptıyor. Bu yolun doruğuna çıktığı zaman, sahip olabildiği olanakları ve üstünlükleri akıllıca değerlendirebilirse, bugünkü koşullara meydan okuyabilir. Eğer çalışma konusundaki dayanıklılığını yitirmezse ve bilinçlenirse...

Müjde Ar çalışarak bir yerlere varmanın önemini kavramış ve günümüzdeki konumunu da iyi değerlendirebiliyor. Ama henüz bilinçli değil. Bilinçli değil, çünkü bir cinsellik simgesi olarak sömürüldüğünü ve kullanıldığını kabul etmiyor. Sinemada da, gazinoda da, magazin dünyasında da «bu çizgiyi kimsenin etkisi altında kalmadan kendim saptadım» diyor ve «hiç kimse tarafından kullanıldığım inancında değilim» diye de ekliyor. Gerçekte bu, «oyunu kurallarına göre oynuyorum» ve «hiç kimse bana şöyle yap, böyle yap demiyor» anlamına gelen yürekli ve açık sözlü bir açıklama. Ama elbette «oyunu kurallarına göre» oynarken, yukardaki söyleyişide bir iki başka noktaya değindiği zaman belki de pek sezinlemeden yaptığı gerçekçi saptamalara dayanarak, kendini kullandırmadığını sanıyor. Oysa «oyunu kurallarına göre oynarken» sömürülmemeye ve kendini kullandırmamaya olanak yok bu düzende. İstediginiz değin «bu yolu ben bilerek seçtim» deyin... Gerçekte ortada size verilen bir seçim hakkı da yok. Bu koşullar altında tek yol sömürülmekten ve kullanılmaktan geçer. Daha

olumlu bir yol seçmek ve kendini kullandırmamak ve sömürülmemek mümkün değil mi? Mümkün, ama bu daha olumlu yola ancak güç kazandıktan ve bilinçlendikten sonra varılabilir. Müjde Ar da henüz o noktaya ve «gerçek seçimi» yapabilecek duruma gelmemiş. Bu nedenle onu şimdi kınamıyoruz. Ama özellikle yukardaki açık sözlü ve yer yer de gerçekçi saptamalarından ötürü onu ve doruğa tırmanırken nasıl bir yol izleyeceğini, doruğa eriştiği takdirde de nasıl bir «seçim» yapacağını gözlemeye değer buluyoruz.

Kimi aydınlarımız belki de Müjde Ar'la ya da diğer sinema insanlarımızla bu denli ilgilenmeye gerek yok diye düşünebilirler. Oysa toplumumuzu geniş çapta etkileyen her olayla ve her insanla ilgilenmek ve onu incelemek zorundayız. Çünkü halkımızın özelemleri, düşüleri, düşünceleri, bunalımları ve gerçekleri bu gibi olaylarla, bu gibi insanlarla doğru ya da yanlış biçimleniyor ve sergileniyor. Eğer bunlar arasında ilginç, gerçekçi olmaya yatkın ve pek çok insan tarafından örnek diye benimsenenler varsa ve bunlar bize göre yeterli, ya da yetersiz, ya da hem yeterli ve hem de yetersiz etkiler yaratıyorlarsa, onlara özellikle dikkati çekmekte ve yaşamlarını incelemekte yarar ve gerek var. Toplumumuzu tanıyabilmenin yollarından biri de bu değil mi?

Gelelim Müjde Ar'ın yaşamına. Yoksul bir aile. Çocukluk yaşlarında gezginci tiyatrolarla dolaşan Anadolu, ama ihmal edilmeyen okul yılları. Üniversitede birinci yıla değin sürüyor... Sonra rastlantılar ve dört beş yılda 46 film. Arkasından da gazino, TV reklam filmi ve elbette magazin dünyası... Sanırım bu son olarak sıraladığım alanlarda oldukça soyunup açılan bir Müjde Ar var. Söyleşide belirtilenden daha çok... Her ne kadar kendisi «bir seks starı kadar açılmayı, soyunmayı ve çıplak sahneler çekmeyi düşünmedim» diyorsa da, toplum onu böyle bellemiş. Bu noktaya Müjde Ar belki de sinemadan daha çok, renkli basınla geldi. Bir ara, aynı haftalarda çeşitli boyalı dergilerde o denli çok yarı soyunuk fotoğrafı çıktı ki (Aylık bir seks dergisinde kendi kendini tatmin eden görünümdeki pozları da vardı), bunun özellikle ayarlanmış bir kampanya olmadığını söylemek bir hayli zordu. Hatta Ömer Kavur'un yönettiği ve Füzûzan'ın «Ah Güzel İstanbul» adlı öyküsünden sinemaya uyarlanan aynı adlı filmin bir seks filmi olduğu bile ileriye sürüldü. Oysa cinselliği sömürmeden içeren öykülerin sinemada yer alabileceğine ve bu gibi filmlerde çıplaklığın ve cinsellikle ilgili diğer sahnelerin rahatlıkla işlenebileceğine karşı çıkılmaması gerekiyor. Ama işte uğraşılarda dolu bir yaşam sonucunda yaratılan sonuç nedir bir kadın o-

yuncu için? «Seks star»lığı mı? Yoksa cinselliği de derin anlamda içeren doğru dürüst roller mi? Bu soruları önümüzdeki dönemlerde Müjde Ar'ın yapabileceği «seçim»le daha açık olarak yanıtlamamız mümkün olacaktır.

Müjde Ar kendisinin «sömürülmediğini» belirtiyor, ama öte yandan «çalışan kadın»ın evinde ve işinde batılı kadınlara göre «daha fazla yorulmakta ve sömürülmekte» olduğunu söylüyor. Onun bu çelişkisi gerçekte toplumumuzun da yaşamakta olduğu bir çelişki. Kadın ekonomik alanda bağımsızlığa kavuşursa, özgürlüğüne de sahip olabilir diyoruz. Ama temel ekonomik koşullar öyle bir biçimde gelişmiş ki, çalışan kadın gerçekten de daha başka türlü sömürülüyor ülkemizde. Müjde Ar bu noktayı gerçekçilikle yakalamış, ama çalışmaya önem veren ve tüm yaşamı boyunca da çalışmış ve çalışmayı sürdürmek isteyen bir insan olarak kendisinin «sömürülmediğini» savunuyor. Bu çelişkinin temelindeki gerçeği yakalayabilen çalışan bir insan, bilincini de kazanmış olacaktır.

Gerçekte, Osmanlı geleneğinin bir devamı olduğunu söylediği «erkeğin çalışan bir kadın üzerinde de sürdürdüğü birtakım hakları» bir çeşit damga olarak kabul eden Müjde Ar, toplumumuzda çalışan kadının erkeğin düşünce yapısından çok ileri bir noktaya vardığını vurgulayarak hem erkek egemenliğinin ön planda olduğu bir evliliği kabul etmediğini söylüyor, hem de ülkemizdeki kadın erkek ilişkilerinde çok önemli bir noktaya değiniyor. Üstelik «Kadınlara bu konuda neler önerirsiniz?» sorusuna verdiği yanıtta, kadınlara değil de, erkeklere seslenerek «Daha sabırlı, daha anlayışlı, daha sevecen olmalarını, kısaca kadınların değerini bilmelerini» öğütlemesi son derece ilginç ve önemli bir davranış.

Dünyanın hiç bir yerinde bir sinema sanatçısı dört ya da beş yılda 46 filmde oynayamaz. Her şeyden önce yabancı ülkelerdeki sinemanın ekonomik yapısı bir kişinin bu denli çok filmde görev almasına olanak tanımaz. Müjde Ar'ın ve daha pek çok sinema oyuncusunun ve yönetmeninin yaşamındaki bu gibi olumsuz gerçekler, onların gerçek seçimi niçin yapamadıklarını ortaya koyan göstergelerden biridir. Ayrıca, böyle bir seçim için belli bir bilinç düzeyine erişmek gerektiği gibi, sanatsal yeteneğe ve kültürel birikime de gereksinim vardır. İster Müjde Ar olsun, ister aynı durumdaki diğer kişiler, önlerindeki pürüzlü ve zorluklarla dolu yolu bu bilinç, yetenek ve birikimle aşabilirlerse bu günkü bunalımı ve çelişkileri çoğunlukla ortadan kaldıracabilirler. Ama ülkenin ve onun bir parçası olan sinemamızın ekonomik yapısı değişmedikçe, bunalımlar ve çelişkiler her zaman görülecektir.

Sarmaşık

Veysel Çolak

Çağlar eskitemiyor onun uzantısını
Gönüllülük istiyor başka yolu yok
Yaşayabilmek için başeğmeyen inancı.
Bitecektir belleme o dirilik yaşasın
Koru da el değmesin kalabalıklığına.

Hep sonları sunmuştu sonsuzu sana
Gözlerinde kalmasını bilmişti
Korktuğun başına gelmiş oluyor
— Alev bir makasla saçları ütölmüştür
Bir nar çiçeğiymiş dalından düşürüldü.

ORTAKLAŞA YAZILAN :

Yaşamak insanın kendisini değiştirmesidir.
Olmasıdır acıların ortağı. Yanlıslara karşı
gelmek, umudu büyütmeektir. Beklemektir
yeri geldiği zaman. Direnmedeki güzelliği
aramaktır. Bıkmadan.

Yaşamak imlaya gelmez bir garip ortalıktır.
Varlığı çelişkilerine bağlı. Bir suyun akışıdır
azala çoğala. Bitiyor sanıldığı yerde yeniden
üremektir. Bir yok oluş yaratılış sürecidir
yaşamak. Alışkanlıklar üzerine kuruludur.
Bu alışkanlıkların yıkılışındadır sürekliliği.
Böylece başlayan sorumluluğun varmak ta-
dına, doğruya katılmaktır. Herşey ondan ya-
nadır.

Ortaklaşa yazılan bir şiir değil midir bu?
Kendisine katmalıydı olana. Bininci kişi
kimbilir neler getirecekti, nereye varacaktı
bu yol. İlk olmanın sevincidir eklediği dize-
ler.

1. Kişi :

— Kaçınılmazdı adını böyle yazdı
Mintanıyla bıraktı sana sıcaklığını,
Çelik bir keskiydi ellerini ısıtan
Kazıyordu bitmeyen duruya.

2. Kişi :

— Kendimi bağışlarım yaşadığımsın
Susamışsan düşmelisin izime.
Yaşamak dedikleri bu ateş sazın
Yükleniver, biraz olsun yükünü de sen götür.
Ben yanlım korkağıyım
Başımız kavgalıdır güvendir beni
Dünyanın değışmez anlamı budur.

3. Kişi :

— Bu aşk bizi yıkmaz diye yaşarım
Girmek isteyince ben açtım kapısını
Hüznün cenk ise özü yok silahım ol

Bu sarmasarışlık gerçekleşmeli
Biliriz ki günahkârı incitir.

4. Kişi :

— Bu yolun yokuşunda yorulurdu diyemem
Bozkırda çimlenmişti yatışmamıştı
Saçları kırkılı akşam sarısı.
Yirmi yıl olmuştu iyice koyulaşan
Yaşamaya başlıyalı halkını
Hep bu yaşta kalacak onun sevdiği olan.

5. Kişi :

— Bekleyişim ilk yazdı
Özleme katlanırdım
Bugün neyi gerektiriyor
Gelmeyiş koyulaştı.

6. Kişi :

— Ağzında bir çiğnem kenger sakızı
Paramparça olmuşsa diklenmiş konuşmuştur
Böyledir yürüdüğün o yolun açılışı.
Tanıyorsun onu senden çalanı
Sana miras bırakılan o yarım işin
Şimdi başında mısın?

7. Kişi :

— Uçuk mavi gökyüzü saçlarına iniyor
Yerini tutmuyor dinmiyor acım
Gelmek isteyişime olur diyorsan
Bir beyazlıktır diye beni de yanına al.

8. Kişi :

— Karıştırılır oldu mevsimlerin sayısı
Kaç yıl geçti aradan
Bıyığınım gölgesi yüzüne düşmeyeli
Unutsan anılar uyaracak.

9. Kişi :

— «Güzel sevmek sarp bir kale.»

10. Kişi :

— Ya alınır ya alınır.

11. Kişi :

— Bizden bin selam aşkın nehrine.

12. Kişi :

—

inceleme

Şeyh Bedreddin Sorunu (III)

Cemil Yener

Şeyh Bedreddin, 1360 yıllarında Simavna'da doğdu. Simavna, bugün Yunanistan sınırları içinde bir köy. Bedreddin'in babası, Simavna kalesini fethedenler arasında bulunan Kadı İsrail'dir. Annesi, bir kale tekfurunun kızı. İsrail ile evlendikten sonra Melek adını almış. İsrail, Bedreddin Mahmud doğduktan sonra Edirne kadılığına atanmış. Bedreddin, Edirne'de annesinden ve babasından okuma yazma öğrenmiş, Kuran'ı ezberlemiş. Mevlâna Şahidi, Mevlâna Yusuf adlı iki bilginden ders almış,

Öğrenme ve bilme tutkusu, Bedreddin'i daha geniş çevrelere (ufuklara) açılmaya zorlamış olacak ki, yirmisinden sonra baba yurdundan ayrılarak Bursa'ya gitmiş. Bursa kazaske-rinden bir yıl ders aldıktan sonra Konya'ya geçmiş. Konya'da bir yıl (Taşköprülüzade'ye göre dört ay), Molla Feyzullah'tan Arapça dilbil-gisi ve gökbilim okumuş. Bu sırada Feyzullah ölmüş, Bedreddin de Mısır yolunu tutmuş.

Kahire'de uzun yıllar kalan Bedreddin, birçok bilginlerle, * tarikat adamlarıyla tanışıp görüşür. Mısır sultanı Barkuk'un oğlunu okutur, Sultanın armağan ettiği Şaziye adlı Habeş bir karavaştan oğlu İsmail (Menakıb yazarının babası) doğar.

Binlerce yıllık uygarlıkların düşünüşü ve inanç kalıntılarını bağrında saklayan Mısır, o çağlarda İslâm dünyasının her yanından kopup gelen bilim isteklilerinin kaynaştığı bir merkezdi. Menakıb, birçok Anadolu çocuğunun da o sırada Kahire'de bulunduğunu yazıyor.

Bedreddin, Sultan Barkuk'un verdiği bir şö-lende Şeyh Hüseyin Ahlati ile tanışır. Bu tanış-madan sonra, o güne değin karşı olduğu tasav-vufa ilgi duymaya başlar. Bir süre sonra Ahlati'nin tarikatına girer. Bu yolda kolay ilerler ve şeyhinin halifelliğini değin yükselir. Şeyhin ölümünden sonra yerine geçer, tekkenin şeyhi (başkanı) olur. Bu görevde ancak altı ay tutunabilir. Tekkedekiler onu, şeyhlik için pek genç bulurlar (Menakıb S. 84). Taşköprülüzade, Bedreddin'in, bilinmeyen bir nedenle şeyhlikten ayrıldığını söyler.

Bedreddin, tekkeden ayrıldıktan sonra yur-duna döner. Bu dönüş, 1406 dan sonra ve 45

yaşlarında olmalı. Dönerken, Halep Türkmen-leri arasında dolaşır, Niğde, Konya, Kütahya, Tire, Aydın, İzmir dolaylarını gezer. Sakız beyi-nin çağrısı üzerine adaya geçer. Papazlarla bir-likte dinsel törenler, semalar yapılır. On gün kadar Sakız'da kalan Bedreddin, Edirne'ye gi-rerken Domanıç'e, Bursa'ya uğrar. Domanıç'te torlak dervişleriyle görüşür. (Menakıp S. 85 - 95)

Edirne'ye vardığında annesi ve babası sağ-dır. Edirne'de bir süre kaldıktan sonra, annesi ve babasıyla Bursa ve Aydın dolaylarına bir gezi yapar.

Musa Çelebi, Rumeli yakasında egemenliği-ni kurunca (1410) Bedreddin'i yeni devletin kaz-askerliğine getirir. Azep Bey sancak beyi, Mi-haloğlu Mehmet Bey Rumeli beylerbeyi, Kör Şahmelik de vezir olur. 5 Aşıkpaşazade) Şahme-lik, Bedreddin'in kazasker olmasında aracılık etmiştir. (Menakıp S. 97).

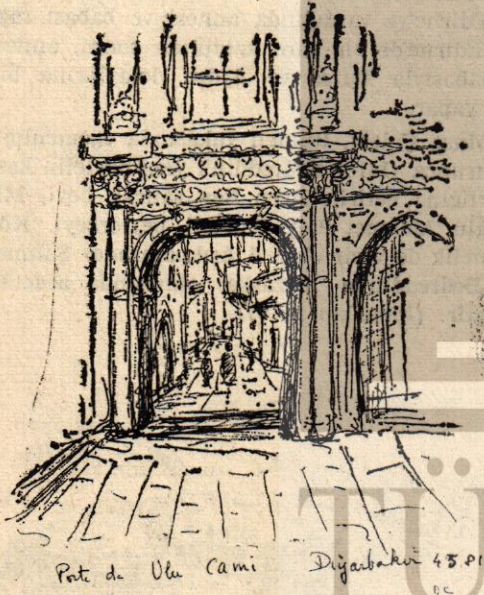
Tarihler, Musa Çelebi'nin tüzeli (adaletli) bir padişah, sanının da Salahu'd d-dünya ve'd-din (Dünyanın ve dinin düzeni) olduğunu yazıyor. Hıristiyan halka karşı iyi davrandığını, Hıristiyanların da onu çok sevdiklerini belirtiyorlar.

Musa Çelebi - Mehmet Çelebi çekişmesi baş-layınca, Kör Şahmelik İstanbul'a kaçar. (Aşık-paşazade) Musa Çelebi, İsfendiyaroğlu İbrahim Beyi vergi almak için İstanbul'a gönderir. İb-rahim Bey, Edirne'ye dönmez, Mehmet Çelebi-ye sığınır. Kimi tarihler, bu olayı, Musa Çelebi'nin beylerin mallarına el koymasına bağlarlar.

(İslâm Ansiklopedisi, İsfendiyaroğulları Madde-si) İki kardeş arasında savaş başlayınca Musa'nın bütün beyleri Mehmet Çelebi yönüne geçerler. Musa'nın yanında yalnız Azep Bey komutasındaki akıncılar kalır.

Musa Çelebi yenilip öldürülünce Azep Bey, Eflak'a kaçar. Bedreddin İznik'e, Mihaloğlu Mehmet Bey de Tokat'a sürülür. (1413)

Bedreddin, İznik'te Letaifü'l-İşaret ve Tes-hil adlı iki fıkıh kitabı yazar. O, İznik'te iken müridi ve kazaskerliği sırasında kâhyası olan Börklüce Mustafa, Aydın ve Karaburun dolay-larında ayaklanır, oldukça önemli başarılar elde eder. Bu sırada Bedreddin İznik'ten kaçar İsfendiyaroğlu'na sığınır. 1416 yılları) Yolculuğunda Mihaloğlu Mehmet Beyle ilişki kurmuş olmalı ki, bir ara salıverilen Mihaloğlu, Bedreddin ayaklanması üzerine yeniden tutuklanır.

Bedreddin, Sinop'tan Eflak'a geçer. Musa Çelebi, Eflak beyinin kızıyla evliydi. Bedreddin, Eflak'ta Azep Beyle buluşur, birlikte Deliorman'a geçerler, Zağra'ya gelirler. Çevrelerinde Musa Çelebi çağında kayırdıkları kişiler ve Bedreddin'e inananlardan, büyük bir kalabalık toplanır, bir süre sonra dağılıp yerlerine dönerler. (Aşıkpaşazade, menakıp S. 111). Bedreddin, hiçbir direnme göstermez. Mehmet Çelebi'nin gönderdiği adamlara: «Biz ülülemre mutiuz: Pa-dişaha boyun eğeriz.» der. (Menakıp S. 114) Aşıkpaşazade'ye göre, Şeyh'in kendi adamları: «Bunun işinde hayır yoktur.» deyip onu tutuklarlar.

Serez'e, Çelebi Mehmet'in katına getirilen Bedreddin'i ilkin Mevlâna Haydar adlı İranlı

bir bilgin yargılar. Ancak Haydar, öldürülmesi için fetva vermez. Menakıp S. 121) Bunun üzerine Bayezid Paşa ile Hoca Fahreddin, Şeyh'in, kendi fetvasını kendinin vermesi için girişimde bulundular. Ona birtakım sorular sordular. Şeyh, pek saçma bulduğu bu soruları yanıtız bırakır. Sonunda «Örf ile» öldürülür. (7) Menakıp S. 122 - 123) Aşıkpaşazade ise Şeyh'in, Molla Haydar fetvasıyla asıldığını söylüyor. Ancak Hafız Halil, Molla Haydarı çok övdüğüne göre (Menakıp S. 121) Aşıkpaşazade'ye inanılmaz.

Şeyh Bedreddin, Serez'de çarşı içinde bir ağaca çıplak olarak asılır, bir tam gün asılı durduktan sonra müritlerince indirilir ve gömülür. Menakıp'a göre, Şeyh'in öldürülmesini padişah istemektedir. Beylerle, onu çekemeyen din adamları, öldürmenin yolunu bulurlar. Öldürülme biçiminde bir aşağılama, bir oç olma havası seziliyor.

Şeyh Bedreddin'in, her sınıftan insanla ilişki kurabilen esnek, kıvrak yaratılışlı bir insan olduğu anlaşılıyor. Sultanlarla, beylerle, med-reselilerle, şeyhlerle, dervişlerle, köylülerle, göçebelerle, papazlarla anlaşıp onarı etkilemişti. Bunlar, onun her sınıf insanla kendi anlayış düzeyinde bir dille ve onların sorunlarıyla ilgili konularda konuşmuş olduğunu gösterir. Etkilemesi bakımından da sevimli ve konuşkan olmalı.

Varidat'ta anlatıldığına göre, Bedreddin'in olağanüstü nitelikleri var, zaman zaman da ona Tanrısal esinler gelir. Varidat sözcüğünün anlamı da «Esinler»dir.

Varidat'ta anlatıldığına göre Bedreddin, birçok bilgilerini öğrenmekle değil, Tanrı katından gelen esinlerle elde etmiştir. (S. 94) Bir gece mum yalınla yapıp ölen bir kelebeği üfleyerek diriltmiştir. (S. 119) Başka bir gece hastalanır, öleceğini sanır. Tanrı, görünmeden ona seslenir, özetle «Bu hastalıktan ölmeyeceksin.» der. Bedreddin iyileşir. kimi kez de kendini latifleşmiş (incelmiş, saydamlaşmış) bulur. (S. 89 - 90) Yaşadığı bir coşkuyu şöyle anlatır:

«Güvenilir düş, Hak ışığından bir parçadır, onu gören, onunla aydınlanır. Bir gece beni bu aydınlıkla bağladıklarını gördüm. Beni bir coşkunluk, bir hayranlık bürüdü. Üzerime büyük sevinçler, heyecanlar ve zevkler üşüştü. Bu durum içinde şarkı söylüyordum :

Ey varlığım, sonu olmayan zamana dek
zikret,

Ey varlığı ezil ve öl.

Tek sığınak olan Tanrı'dan başkasına
yakarma.

Çevremde fıkıh öğrencilerinden bir grup vardı. Durumum onlara dokundu, benimle ilgilendiler.» (S. 91)

Başka coşkularımı da şöyle anlatır :

«Uykuda, ya da uyku ile uyanıklık arasında dünya benimle konuştu. Bu arada bana: «Beni seveni Hak'tan uzaklaştırırım.» dedi. Bunu, dünyada çekilecek azap, diye yorumladım. Yine sanki uyku ile uyanıklık arasında idim. Ruhum bana aydınlandı, üzerime yayıldı. Sanki bir ışıktı ve Güneş'in ışınları gibi bir ışıktı. Aydınlığımın sonu yoktu. Bana bir coşkunluk, bir ağlama, bir ferahlık geldi...» (S. 114) «Yaslanıp oturmuş uyukliyordum. Bana bütün varlıklar Tanrı göründü. Hak, «Allah!» diyerek dilimde parladı. Sanki bütün evren, o idi, dilim de onun dili. O dil ile «Yallah!» deyince, bana bir coşkunluk geldi, kendimden geçtim.» (S. 114).

André Gide, Dostoveyski incelemesinde, romancının tutarlık (sara) sayrılığından söz ederken, Ecinniler romanından uzunca bir bölüm aktarır. Romanın kişilerinden biri konuşuyor: «Öyle anlar vardır ki — Bu anlar ancak beşaltı sürer — birden sonsuz uyumun varlığını hissedersiniz» «Ansızın bütün doğa ile kaynaştığımızı hissedersiniz», «Ve işin en korkuncu, bu durumun ortaya çıkışındaki kesinlik, açıklı ve içimize saldığı sevinçtir. Eğer beş saniyeden fazla sürerse, ruh buna dayanamaz, ve erir gider. Bu beş saniye boyunca bütün bir insan var oluşunu yaşarım ve bu beş saniye için bütün ömrümü verebilirim, çünkü değer buna.»

Arkadaşı konuşuyor: «Saralı olmayasınız...», «Bu hastalığa tutulmuş biri, nöbet öncesi duyulan şeyleri ayrıntılarıyla bana anlattı ve sizi dinlerken, sanki onu dinliyormuş gibi oldum.» (8).

Menakıb'a göre Şeyh'in cezbeleri (kendinden geçmeleri) Mısır'da başlar. İlk cezbe gecesinin sabahı, İmam-ı Şafii'nin türbesine koşar, türbeyi kucaklar ve ağlar. (S. 44) Türbeden ayrıldıktan sonra, bir yerde sema sesleri işitir. Sema yapılan yere girdiğinde, Barkuk'un sarayında tanışmış olduğu Hüseyin Ahlati ile karşılaşır, tarikata girer.

Hüseyin Ahlati, Bedreddin'i etkilemiştir. Ancak bu etki onun bütün yönlerini kapsamamıştır. Ahlati, toplum sorunlarıyla ilgilenmemiştir. Mevlana'ya büyük saygı gösterir, Mesnevi'sini yorumlamıştır. Bedreddin ise fıkıh kitapları ve Varidat'ı ile toplum sorunlarına eğilir, Mevlana'ya karşı olan Muhyiddin İbni Arabi felsefesine yakınlık duyar.

Bedreddin'in kendinden geçmeleri zaman zaman yinelenir, sokakta yere yatıp toz toprak içinde kaldığı olur. (Menakıp S. 46) *

Bedreddin, öğrenim için Edirne'den ayrıldığında, annesi Melek Hanım, bir sinir sarsıntısı geçirerek düşüp bayılır. (Menakıp S. 17) Çocuğundan uzun süreli bir ayrılık, her anneyi üzer. Birçok annelerde de sinir sarsıntılarına yol açabilir. Ancak Melek Hanımın geçirdiğı sarsıntı, belleklerde uzun yıllar kalabilecek ölçüde olmalı ki, çok daha sonra yazılan bir yapıtta yer almış. Bu olay, Bedreddin'de soydan gelme bir sinir sayrılığını düşündürür.

Bedreddin, tutuklanıp Serez'e götürülürken de birçok kez kendinden geçer (İnsilah). Her birinde onu öldü sanırlar. (Menakıp S. 115)

TÜSTAV Sislener Ahmet Telli

Gittikçe puslanıyor görüntü
sislenen bir aynaya dönüyor
yakın geçmiş de olsa artık
zor seçebiliyoruz bir şeyleri
bulutlar çöküyor anılarımıza

Ama unutmmuş değiliz yaşananı
buğulu bir düş gibi de olsa
duyumsuyoruz o kekre tadı
ve her anımsayıta irkiltiyor
o soluksuz bırakan küf kokusu

Soluk renklere bürünse de
suyun ve göğün görüntüsü
yaşanan duyurulacaktır mutlaka
anlatacağı bir çocuğa bunları
göğsü paramparça edilen biri

Kahire'de Bedreddin - Ahlati ilişkisi ilerler. Bir ara Bedreddin'in sinir sarsıntıları sıklaşır, sağlığı bozulur. Ahlati onu, hava değişimi için İran gezisine yollar. Bu gezide Bedreddin, Timur'un düzenlediği toplantıya katılır.

Vecihi Timuroğlu : «Biz bu kendinden geçmeleri bir hastalık saymıyoruz. Bir cezbe olduğu kanısında da değiliz.» diyor. (Agy, S. 71)

Tutarıklı olmak Bedreddin'i küçültmez. Musa'ya, Muhammed'e gelen esinlerin (Vahilerin) birçoğu, sinir sarsıntıları içinde gelirmiş. Sezar, Napoleon tutarıklı idiler. Bu sayrılık, Bedreddin'in kendince ve çevresindekilerce insanüstü nitelikleri olan bir kişi gibi görülmesini sağlamış olabilir.

Bedreddin'in, iveness ve tez canlı bir kişi olduğunu düşündüren davranışları var. Mısır'daki tekke şeyhliğinde tutunamaması, başa geçemez geçmez, alışılmışın dışına çıkarak birtakim değişiklikler yapmaya kalkışması olabilir. Önceli Ahlati'nin yolunda yürüseydi, sert tepkilerle karşılaşmazdı sanırım. Kazaskerliği sırasında da, Musa Çelebiyi etkileyerek, beylerin mallarına el koyduran Bedreddin olmalı. Musa'nın, kardeşi Mehmet Çelebi ile kozunun pey etmeden yaptığı bu girişim, yeni devletin ve başındakilerin sonunu getirmiştir.

Yine Menakıpta, Şeyh'in kadınlara karşı tutumunu belirleyen bir iki olay anlatılıyor. Mısır'da, oğlu İsmail'in doğduğu gece, karısının ablası olan ve Barkuk'un Hüseyin Ahlati'ye armağan ettiği Habeş karavaş Mariye, Bedreddin'in evine gelir. O gece, Bedreddin ile Mariye bilimsel bir söyleşi yaparlar. Bedreddin, Mariye'nin bilgisine ve bilgeliğine imrenir. S. 43-44) Karavaşlar, genellikle satılacakları, ya da armağan edilecekleri ortamlara göre eğitilirlerdi.

Bedreddin ile Ahlati, birlikte kırk günlük çileye gireceklerdir. Çileye girmeden önce Bedreddin, oğlu İsmail'i görmek ister. Adam gönderip çocuğu isterler. Baldızı Mariye, çocuğu vermez : «Çocuk, annesinden ayrılmaz, onlar buraya gelsin.» der. İki şeyh, bu öneriyi hoş karşılarlar, eve giderler. (S. 69)

Evren — Tanrı — İnsan Üzerine Görüşleri

Yapıtlarında yer alan görüşlerine dayanarak, Şeyh Bedreddin'in usçu bir düşünür olduğunu söyleyebiliriz.

Varidat'ta belirtilen Tanrı istenci, çağımızın doğa yasaları anlayışına çok yaklaşır :

«Karşıtlıklar Hak'tan doğar ve Hak, bunların bir kısmından hoşlanır, bir kısmından hoşlanmaz. Doğuşları, özü ve aşamaları gereği olduğu için, oluşu durduramaz.» (S. 76)

«Onun dilemesi, iradesi ve özgürlüğü, evrenin yatkınlığına göre gerçekleşir : «Tanrı dilediğini yapar, dilediği gibi hükmünü yürütür.»

(İbrahim suresi 17, Maide S. 1) sözünün anlamı : «Tanrı : «Düşünülebilen (Kâfirlik - Müslümanlık, zalimlik - adalet, taş - ağaç...) ve benzerleri gibi) karşıt şeylerden her biri üzerinde ayrı ayrı iradesini kullanır.» demek değildir. Belki de : «Tanrı bir şeyin yatkın olduğu niteliklere göre diler ve ona göre iradesini kullanır.» anlamındadır. O, niteliğe aykırı olan bir şeyi istetemez. İrade yatkınlığa bağlıdır. Evren de bu yatkınlıkla var olmuştur. Tanrı iradesi ancak bununla ilgilidir, buna aykırı olamaz. Tanrı dilediğini yapar ve ancak olabilecek şeyler diler, dilediğini de yapar.» (S. 76)

«İrade, asıl varlığın (zatin) ve aşamalarının gereği anlamındadır.» (S. 71)

Varidat yer yer, ölümden sonra dirilmeyi, uçmağı, tamuyu yadsır. ruh kavramını da çağdaş bilim anlayışına yakın bir görüşle açıklar :

«Bu vücut için süreklilik yoktur. Yok oluktan sonra da parçaları, eski haline dönmek üzere birleşemezler. Ölüleri diriltmekten maksat da bu değildir.» (S. 62)

«Bütün aşamalar cisimler aleminde toplanmıştır. Cisim ortadan kalkarsa ne ruhlardan, ne de başka soyut varlıklardan bir iz kalır.» (S. 68)

«Vücutta ruhun bulunması, bileşiminin özelliğindedir.» (S. 81)

«Cesetler de onların sandığı gibi tekrar dirilmeyecektir.» (S. 106)

Uçmak ile tamunun yadsınması, Varidat'ın birinci sayfasında başlar. Birçok kez yinelenen bu yadsımalardan birkaç örnek vermekle yetineceğim :

«Kitaplarda gelen ve ağızlarda dolaşan cennet, huri, köşkler, ağaçlar, meyveler, ırmaklar, işkence, ateş... ve benzerlerinin anlamları, açık anlamlarından ibaret değildir. Bunların, ancak seçkin evliyalar tarafından bilinen başka anlamları da vardır.» (S. 61)

«Huri, köşkler, ağaçlar, meyveler... ve benzerlerinin hepsi hayalde gerçekleşir, duyumlarda değil.» (S. 63)

«Dünyada ve ahirette yüce olan her duruma, her aşamaya «cennet» denildiği gibi, bütün aşağılık ve kötü durumlara da ateş, yılanlar, akrepler, zakkum (cehennem ağacı) denilebilir.» (S. 105)

Arapça'da sözlük anlamı güç (kuvvet) olan melek, Varidat'ta iki türlü açıklanır :

I İnsanı Hak'a ve iyiye götüren duygular ve eğilimler. 2. Doğayı yöneten güçler. Kökünde yağı anlamında olan şeytan sözcüğü, Arapça'ya İbranice'den geçmiştir. Varidat, şeytani, insanı Hak'tan uzaklaştıran ve kötülüğe iten istekler ve tutkular, diye açıklar :

«Seni Hakk'a doğru iten her şey melektir, Rahmandır (yargılayıcıdır), ondan özgesine sürükleyen her şey de şeytandır, iblistir (Aldatıcıdır, uğursüzdür.) Seni yüce Tanrı'ya yönelten yeteneklerin meleklerdir, vücudunun isteklerine, zevklerine yönelten yeteneklerin de şeytanlar... Sen meleklerle, şeytanlarla dolusun. Hangisi daha güçlü ise onun hükmü yürür.» (S. 65 - 66)

«Her yağmur damlasını yeryüzünün bir bölgesine düşüren bir sebep vardır. Bu yağmur damlasını o yere düşüren gerçek sebep, yağmur meleğinin orada bulunmasıdır. Düşme sebeplerinden her biri bir melektir.» (S. 66)

Çünkü melekût alemi (Tanrısal evren) varlığın gizli yönüdür. Bunların iyilik sebebi olanlarına melekler, kötülük sebebi olanlarına da şeytanlar ve iblisler denir.» (S. 73)

«Yeri, göğü ve unsurları yönetmekle görevlendirilmiş olan melekler, bu varlıkların kendilerinde bulunan kuvvetlerden ibarettir ki, Hakk'ın iradesini onlar yürütür, onlar, bir an bile onun buyruğu dışına çıkamazlar... Ama insanın kan damarlarında dolaşan şeytan, insanın varlığına yerleştirilmiş kuvvetlerdir. Bunlar, tutkuları dolayısıyla insanın hayvan yönünü belirler.» (S. 92)

Kuran'da, İsa'nın asılmadığı, öldürülmediği, Tanrı katına alındığı, yerine bir benzerinin öldürüldüğü bildirilir. (Nisa 156 - 157) Ancak Kuran'da, İsa'nın ölümünden söz eden ve yeniden dirilip dünyaya geleceğine değinen ayetler de var. (Nisa 159, Meryem 34) Dolayısıyla İsa'nın ölümü konusu İslam bilginleri arasında tartışmalıdır. Varidat ise İsa'nın vücuduyla ölü, ruhuyla diri olduğunu savunur. (S. 73)

İslam dünyasında oldukça yaygın olan bir inanışa göre, kalkım (kıyamet) yaklaştığında Mehdi gelecektir. İ. Zeki Eyüboğlu, Mehdi'nin Kuran'dan kaynaklandığını yazıyor. S. 233) Kuran'la hiçbir ilgisi olmayan Mehdi, Şiilerin 12. imamıdır. 878 yılında Samara kentinde bir gün ortadan yok olmuş. Nereye gittiği, ne olduğu anlaşılmamış. İmamiye mezhebinde olanlar, o-

nun göğe çekildiğine, bir gün yeniden gelip yeryüzüne düzen vereceğine, tüzeyi (adaleti) getireceğine inanırlar. Bu inanç, zamanla başka mezheplere de geçmiştir. İlkel birçok toplumlarda ezilen halk, her zaman Tanrısal bir kurtarıcı bekler. Kökeni ise ezilen insanın ruhsal özlemidir. Bedreddin de bu beklenenlerden biridir. Uygur ülkelerin ezilen halkı ise somut bir kurtarıcı özler.

Deccal da kalkıma yakın çağlarda çıkacağına inanılan kötü bir yaratıktır. Birçok insanı baştan çıkarıp kötü yola götürecektir. Kuran'da Deccal'dan söz edilmez. Buna karşılık, kalkım gününün yaklaştığını belirleyen imler arasında bir darbe (Yerde gezen hayvan, binek hayvanı) nın geleceği anlatılır. (Nemi 82) Halk imgelemi, Kuran'ın verdiği bu bilgiyi genişletmiş, dabbeye biçim vermiş, eline Musa'nın esasını, Süleyman'ın mührünü tutuşturarak, ona birtakım eylemler yakıştırmıştır. Varidat, bu konularda şöyle konuşur :

«Peygamber Aleyhisselam çağında Deccal'i, Dabbetülarz'ı (Yerde gezeni), aslı olmayan kıyameti ve benzerlerini, daha o günlerde bekleyenler vardı. Bu bekleyişleri herkes bilir ve kitaplarda yazılmıştır. Onlardan sonra gelenler de kendi çağlarında beklediler, bu konuda kitaplar yazdılar. Bunlardan bazıları zamanını sekiz yüzyılı (1397) gösterdiler. Bazıları da Mehdi'nin çıkması ile veliliğin (Ali Vekillîğinin) sonunu yedi yüz - sekiz yüz yılları arası (XIV - XV yy.) bildirdiler. Peygamber Aleyhisselamın zamanı üzerinden sekiz yüz yıl geçti, söy-

Uygunsuz Bir Aşk İçin Yorumlar

Ah içtenliğin kurnazlığı
Boşluk içinde geçen günlerin yanışığı
Sen kendinle bir değilsin
Sen tek başına bir öfke bile değilsin
Yaşlan artık rüzgârına
Ağaçlar yetiştiren
Yağmurlar üreten fırtınanın
Seni yeni soluklar bekliyor
Seni deniz kenarlarında oynayan
Ah güzel çocuklar.

Metin Güven

lediklerinin hiçbiri görünmedi. Bunlar avamın hayalleriydi. Bundan sonra da binlerce yıl geçecek ve onların düşüdüüklerinden hiçbiri olmayacak. Cesetler de onların sandığı gibi, tekrar dirilmeyecektir.» (S. 105-106)

Varidat'ın, düş üzerine yaptığı kimi yorumlar da çağdaş ruhbilimin bulgularına çok yakındır :

«Belki de düşte görülen şey, görenin dışında yoktur ve düş, uykudaki hayallerdir... Adam, uyanırken varlıkları hayalinde nasıl canlandırıyorrsa uykuda da öyle canlandırır. Umarım ki gerçek, onların söylediği gibi değil, benim dediğim gibidir.

Bunun içindir ki, uyumakta olan bir kimse, düşünde ancak bildiği, gördüğü, işittiği, uyanırken tasarladığı ya da bununla ilgili şeyler görür. Eğer düş, ruhlarla soyut varlıkların bağlantısı olsaydı, insanın, düşte gördüğü şeyler arasında, hiç görmediği ve hiç işitmediği ya da hiç tasarlamadığı güzelliklerin kendileri, ya da benzerleri bulunurdu. Oysa böyle bir şey olmaz. Çünkü görülenler, hayal edilenlerdir.» (S. 74)

«Düşünde peygamber aleyhisselamı görenlerin gördükleri şey, peygamber aleyhisselamın öz suretine bürünen kendi ruhudur. Çünkü ruh, o anda onunla bağlantı kurmuştur. Bunun gibi, uyumakta olan bir kimseye, gördüğü herhangi bir insanın ya da varlığın sureti aracılığı ile, kendi durumu ya da gördüklerinin durumları aydınlanır.» (S. 111)

Varidat'ta, bu olumlu, büyük ölçüde çağdaş bilim anlayışına yakın açıklamaları altüst eden görüşler de yer alır. Bir yandan, ölümden sonra dirilme, uçmak, tamu vb. yadsınırken, bir yandan da uçmağın sekiz, tamunun yedi kapısı bulunduğu (S. 97) anlatılır. Bir yandan ruhun, özdeğin bileşimi sonucu olduğu savunulurken,

bir yandan da ruhun vücuttan önce yaratıldığı anlatılır. (S. 113) İsa'nın «Vücutuyla ölü, ruhuyla diri» olduğu sözü de: «Vücutta ruhun bulunması, bileşiminin özelliğindedir.» sözüyle çelişir. Bu karşıtlıkları ve çelişkileri Tanrı istenci, düş vb. üzerine ileri sürülen görüşlerde de az çok bulabiliriz.

Varidat'taki çelişkilerin nedenleri üzerinde durmuştum. Nedenlerden biri de Bedreddin'in, değişik ortamlarda, değişik anlayış ve inanç düzeyindeki insanlarla değişik konuşmalar yapması, zaman zaman da çeşitli konularda açıklamalar yaparken örnekler vermesi olabilir.

Vechi Timuroğlu, Abdülbaki Gölpınarlı'nın yargısına dayanarak :

«Bedreddin, çağının İslam dünyasında bilimsel bir kafaya ermiştir. Ama, buna karşın, eğitiminin bir sonucu olarak kendisini mânâ evreninden kurtaramamıştır. Yani Kuran'ın gizli ve açık anlamlarına dalmıştır. Tüm söylediklerini Kuran'a dayandırmaya özen göstermiştir. Daha doğrusu başka bir düşünce yöntemi yoktur.» diyor. (Agy. 48-49.) Burada en büyük yanlışlığı ilkel ve gizemci bir toplumun bütün inançlarını ve kanılarını hiçe saymanın, onları tümünden yadsınmanın olanaksızlığını düşünmemektir. Yaşadığı ortamda Bedreddin'in düşüncülerini, bütün incelikleriyle kavrayıp benimseyecek insan ya pek azdı, ya da hiç yoktu. Dolayısıyla Bedreddin, çevri (tevil) yaparak, inakların (doğmaların) gizli anlamları bulunduğunu ileri sürecekti, böylece ayetlere, hadislerle işine yarayan anlamları verecekti. Varidat'ta, bu gerçeği belirten açıklamalar var :

«Tasavvuf tamam olunca ikiyüzlülük olur. Gerçek tasavvufçu, hiçbir insanın görmediği, hiçbir insan kulağının işitmediği, hiçbir insan gönlünün sezmediği şeyleri bilir. Onları halka, kafalarının alabileceği uygun şekilde anlatır. Ama aslını içinde gizler. Bunları öğrenirse kendisini öldürürler.» (S. 87)

«Araştırma yoluna girenlerin çoğunda katkısız araştırma yeteneği yoktur. Dolayısıyla onlara gerçekler anlatılırsa tabiatları, onu kabul etmekten ürker, açıklayanlara da kâfir ve sapık gözülle bakarlar.» (S. 101)

Hiçbir devrimci, günümüzde bile, tasarladığı bütün devrimleri halka bir çırpıda anlatmaz, bir kesimini de belki en yakın işbirlikçilerinden gizler. Hep devrim için uygun zamanı kollar. Varidat'ın Arapça olması da, içeriğinin halka değil, düşünürün çevresinde toplanan, çağın aydın kişilerine seslendiğini gösterir.

Varidat'ın insan anlayışı, tasavvufçuların genel anlayışı dışına çıkmaz. Bu anlayışta insan, varlıkların Tanrı'ya en yakın olanıdır. Tasavvufçular, insanın Tanrı'ya yakınlığını birkaç ayet ve birkaç hadisle kanıtlarlar. Varidat'ta, bu ayetlerle hadislerin birkaçı yinelenir.

Yaşarken

**Mayıs bahçelerine bakarken,
Güllerdir gözümü acıtan,**

**Bir sevdadan kaçarken,
Düşlerdir yüreğimi yakan,**

**Konuşmaktan cayarken,
Örselemektir korkum, örselenmek değil.**

**Yalnızlığın başdöndürücü doruğunda,
Yaşamaktır sorunum, intihar değil.**

Miray Uluaydın

İ. Zeki Eyüboğlu : «Tanrının ilk insan olan Adem'i, insanların atasını kendi örneği, kendi biçimi üzere yarattığı inancı kaynağını Kuran'da bulur» (S. 191) diyor. Varidat çevirisinde de : «Peygamber : «Tanrı Adem'i kendi örneği üzere yarattı.» demiştir. Kuran'da da bu böyledir.» (S. 308) deniliyor. Tasavvufçular arasında : «Tanrı, Adem'i kendi betinde (suretinde) yarattı.» hadisi yaygındır. Ancak bu inanç Kuran'da yok. Eyüboğlu çevirisindeki : «Kuran'da da böyledir.» sözüne de Varidat yazmalarının hiçbirinde rastlamadım.

Varidat, tarihin önemli bir olayıyla ilgili belgesel bir yapıttır. Bu gibi yapılarda bulunan küçük yanlışlar, büyük yanlışlara yol açabilir.

Kuran'da Tanrı, Adem'i ve insanı şu sözlerle yüceltir : «İnsanı en güzel biçimde yarattık.», «Ademoğullarını yücelttik.», «Adem'e bütün adları öğrettik, sonra meleklere tanıttık. «Adem'i elimle yaptım ve ona ruhumdan üfle-dim.», Meleklere, Adem'e secde edin, dedim.»

Tasavvufçular, insanı nitelemede bu sözlerden ve kimi hadislerden yararlanmışlardır. Bedreddin de bu yolu izlemiştir.

Kuran, insanı yüceltmekle birlikte, kökeninin aşağılık varlıklar olduğunu belirten sözler de içerir. Adem'in topraktan, çamurdan, çömlekcî çamurundan, yapışkan çamurdan, kandan kokuşmuş kara balçıktan yaratıldığı söylenir.

Vecihi Timuroğlu : «Hicr suresinin 29. ayetine göre Tanrı Adem'i dört öğeden yaptıktan sonra...» S. 145) diyor. Sözü geçen ayette Adem'in, kokuşmuş kara balçıktan yaratıldığı söyleniyor. Adem'in, dört öğeden yaratıldığı Kuran'ın hiçbir yerinde söylenmez. Araplar, peygamber çağında Yunan felsefesiyle ilişki kurmamışlardı henüz, dört öğeyi de bilmezlerdi sanırım.

Varidat'a göre insanlar, genellikle yüce ve tanrısal olmakla birlikte, yetenek ve kavrayış açısından eşit değillerdir, ayrışık düzeyde yaratılmışlardır. En üst aşamada bulunanlar, Tanrı'ya en yakın olanlar, yetkin, bilge ve ermiş kimselerdir :

Peygamberlerle çocuklu kimseler, birbirlerine benzerler. Çocukları iyi yetismeye özendirmek için, aslı olmayan şeylerle korkutup ya da tamahlandırıp aldatırlar. Ama çocuklara söylenen bu katkısız yalanlar, peygamberin ağzına yakışmaz. Onları, korkutmak ve özendirmek için söyledikleri sözlerin, ancak ermiş bilgiler tarafından anlaşılabilir başka ve gerçek anlamları vardır.» S. 72)

«Salıklar (Tarikata girenler) sınıfının, odun çeşitleri gibi çeşitleri vardır. Odun çeşitlerinin biri kuru odundur, ufak bir ateş dokununca yanar ve tükenene kadar sönmez, tükenince de kor olur..... Bir çeşit odun da çok yaş odundur. Yaşlığının bir kısmı gidinceye kadar yellenmedikçe yanmaz. Üçüncü çeşit odun ise or-

tadır. Bunlar türlü türüdür. Bir kısmı ufak bir emekle tutuşur, ıslaklığı azalınca, ya da tükeninceye kadar, her ihmal edilişte söner. Tanrı'yı arayanları da bu örneklerle karşılaştır.» (S. 79)

«Bu da Tanrı'nın, eksiksiz olarak belirlediği yerin ekstsiz insan olduğunu gösterir.» S. 91-92).

«Araştırma yoluna girenlerin çoğunda, katkısız araştırma yeteneği yoktur.» (S. 101)

Dinsel İnançları

Önceden şunu belirtmek isterim : Uşcu bir düşünür olduğunu benimsediğimi Şeyh Bedreddin'i, bir mezhebin katı kalıpları içine sokamayız.

Vecihi Timuroğlu, benim, Şeyh Bedreddin'in Batını olduğunu savladığımı ileri sürerek, «Bir halk hareketini yürütmek için, batını olmak gerekmez. Bu iki olay arasında bir bağ kurmaya kalkmak, Köprülünün savını sürdürmek olur.» (S. 50-51) diyor. Oysa ne ben, ne de Köprülü : «Bir halk hareketini yürütmek

Biri

I.

**Sırtında kurbanlık işareti
bir ayağı tuzakta bir av
avcı sanmış kendini**

**Sevdamıza el atmış
dil uzatmış
Yürek seslerimizi
götürüp satmış**

**Urgan bellemiş pamuk ipliğini
uçurumdan aşağı
salmaya durmuş bedenini**

II.

**Yolumuzun nice dönemeçlerinde
nice yanıtın ışıldaklar
kenar taşlar
kondu
önümüze**

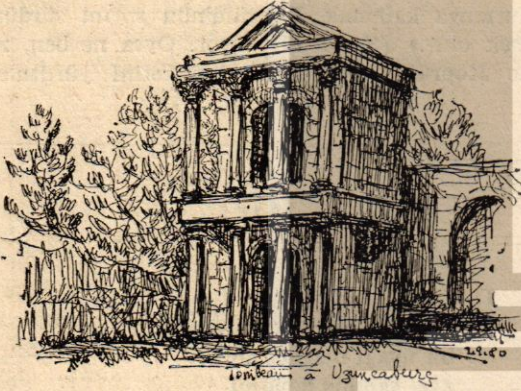
**nice eller uzandı
hasta eller
elimize**

**şimdi kalkmış yine
başını yıkılmazlığımıza vuruyor biri
satıyor yürek seslerimizi
baka baka yüzümüzü**

Aytekin Karaçoban

için Batını olmak gerek.» demiş değiliz. Ben; «Bedreddin Batını idi.» de demiş değilim, Varidat'taki Batınlıkla ilgili öğeleri belirtmeye çalışmıştım. Varidat'ta söylenenlere bakılırsa Bedreddin Sünni de olamaz. Çünkü Sünni mezheplere göre, Kuran'da açık olarak verilen bir bilgiyi, bir buyruğu yadsımak, kâfir olmak için yeter bir nedendir. Yapıtta söylenenlerin, sözgelimi kalkımı, uçağı, tamuyu, Tanrı istencini vb. ni yadsımanın, Bedreddin ile uzak yakın bir ilgisi varsa Sünni inançlarına göre Şeyh, birçok kez Müslümanlıktan çıkmış, kâfir olmuştur.

Varidat, Sünni mezhepler arasındaki karşılıkları, yan tutmadan belirtir. (S. 98-99) Demek ki bu mezheplerin hiçbirini benimsemiyor. Yapıtında Bedreddin'in dinler arasında bile bir ayırım gözetmediğini, kurmak istediği toplum düzeninden söz ederken belirtmişim :

«Tasvir edilen bu dünyada, ortadan kaldırılabilecek kötülüklerden biri, karşılıklar, ikiliklerdir: Zengin - yoksul, Müslüman - Hıristiyan - Musevi vb... ve bunlardan doğan çekişmeler.» (S. 52.)

Batınlığın doğuş nedeni, Abbasoğulları egemenliğinin acımasız yönetimine karşı direnmedir. Daha çok Arap olmayan budunlar arasında yayılan bu mezhep, daha doğrusu mezhepler takımı, kökeninde mezhep olmaktan çok, toplumsal bir tepkidir. Bu tepkinin en önemli dayanağı da gizliliklidir.

Baskı üzerine kurulmuş yetkelerde yönetenlerle yönetilenler, birbirlerinden koparlar. Yönetilenler, her şeylerini yönetelenden gizlemeye başlar. Baskı sertleştikçe gizlenme de güçlenir, toplumsal bir görev niteliği kazanır. İkel topluluklarda ise kutsallaşıp gizemli bir niteliğe bürünür.

Batını (içrek) sözcüğü, ortak gizleri bulunan ve bunları üyeleri dışında hiç kimseye açıklamayan topluluklara verilen addır. İçrekliliğin

ana ilkesi gizliliklidir. İçrek mezheplerde gizleri açığa vurmamak en büyük günahdır, dinden çıkmadır, giz saklama ise kutsal bir görev. Giz saklamaya takiyye (Tanrıya saygı, tapınma) derler. Büyük baskı altında yaşayıp, o güçlere karşı savaşımların, çalışmalarını gizlemeleri doğaldır. Nietzsche, bu konuda Zerdüş'tü şöyle konuşturur: «Ey açık yürekli, nedenlerinizi bile gizleyiniz. Çünkü çağ, yığınlarındır.»

Varidat'taki, toplum inançlarına aykırı düşününlerin saklanmasıyla ilişkin parçaları daha önce aktarmıştım. Yapıtta, kutsal bir bilgi açığa vurmanın doğurduğu kötü sonucu belirten bir öykü anlatılır. Öykünün özeti: Bir genci, iki gece üst üste ışık saçarak odasını aydınlatan bir kişi uyandırır, bir süre konuşmadan durur ve gider. İkinci gece yine gelir, sonra gider. Üçüncü gece, ışık saçan iki kişi gelir, bir süre durup giderler. Genç, sabah olunca gördüklerini arkadaşlarına anlatır. Işık saçan kişiler küserler, bir daha da gelmezler. (S. 117)

Bu öyküyü, usçu bir düşünür olarak tanıttığım Şeyh Bedreddin'in anlatmış olması yadırganır elbette. Bu da yapıttaki çelişkilerden biri.

Varidat, tasavvufla ilgili bir yapıt olduğu için, tapınmaya, Tanrı'yi anmaya büyük önem verir. Dünyadan el etek çekmeyi salık verir, bunu sık sık yineler. Tapınmanın en değerlisi olarak, mücadele adı verilen, insanın kendi tutkularıyla savaşımını ve bütün varlığı ile Tanrı'ya yönelmeyi gösterir; insanın, ancak mücadele ile Tanrı'ya varabileceğini savunur.

Varidat ulamalı oruç (gece gündüz birkaç gün sürdürülen oruç), nafle namaz (beş vakit namaz dışında, geceleri uykudan kalkıp kılınan namaz) vb. gibi, aşırı sofulara özgül tapınmalardan da övgü ile söz eder. Oysa Batınilerde tapınma genellikle çok azaltılmıştır. Batınilerin büyük bir çoğunluğu Ali yanlısıdır, Ebubekir'i Ömer'i, Osman'ı sevmezler. Varidat'ta Ebubekir'den, Osman'dan, Ali'den birer özdeyiş vardır. Üçü de eşit saygı ile anılır.

Yapıtta, birçok konularda olduğu gibi, tapınma konusunda da karşıt görüşlere rastlanır: Bütün mesele riyazat (yaşam kaygılarından uzaklaşma) ve mücadele üzerine kurulmuştur, inanç üzerine değil.» (S. 102 «Kul, inancından sorumlu tutulur. Kutsal hadiste: «Ben, kulumun düşündüğü gibiyim.» denildiği gibi. Eğer düşünce iyi ise iyilik bulur, kötü ise vay haline.» (S. 12.)

- (7) Örf sözcüğünün birkaç anlamı var: 1. Gelenek, 2. Sağduyuya uygunluk, 3. Halkın düzeni için konulmuş yasa (Sultanın buyruğu da yasa sayılır), 4. şeriata uygunluk.
- (8) André Gide, Dostoyevski, Çev. Bertan Onaran, İst. 1965, S. 179.

DEĞİNMELEER/HABERLER

MICHEL CUENOD

Aralık 1979'dan bu yana, başkentimizde İsviçre uyruklu ve Fransa doğumlu, asıl mesleği taslak mühendisliği olan, ancak yurdumuzun doğa güzellikleri ve tarih hazinelerini tek tek görmekle kalmayıp onları güzel desenleriyle de resmeden bir Avrupalı yaşıyor. Bilgili ama gene de durmadan öğrenmeğe hazır, buldukları ülkeyi taşı, toprağı, insanları ve sorunlarıyla anlamağa çalışan, bu çabada bir hayli de başarılı olan Cuénod'lar için Avrupa'nın insanlık birikimi'nin mirasçıları demek abartma olmaz. Bizde «Batı» diye yüceltilen uygarlığın sahnesinde, tarih boyunca, iyi ile kötü, örneğin insan haklarına saygı ile barış düşünceleriyle engizisyon ve faşizm birlikte yaşamışlardır. Bütün bunlardan herkes, belirli bir sistem çerçevesinde, bazan kendine sunulanı, bazan da kendi iradesiyle seçtiğini almıştır. Bay ve Bayan Michel Cuénod aynı tarih birikiminin en özenilen özelliklerini kendilerinde toplamış ve yurdumuzun zengin mirasından da paylarına düşeni almayı aydın kişiler olarak sadece doğal sayan olağanüstü insanlardır.

Aslında, Michel Cuénod, Karakaya Su Enerjisi Tesislerini yapmakta olan Dolsar Mühendislik Şirketinin uzmanlarından biridir. Zurich'de Politeknik Okulundan mezun olmuş, Teknik Bilimler alanında doktora yapmıştır. Ancak, ninesi ve kızkardeşi de ressam olan bu zat bütün gördüğü yerlerin, bu arada

Türkiye'de örneğin Diyarbakır'da Hasan Paşa Hanının, Harran'ın Pozanti Dağlarının, Ankara Kalesinin, Amasya'da Yeşilirmak kıyılarının, Bursa'da eski bir kervansarayın, İstanbul camilerinin, Trabzon'un eski kiliselerinin, Bodrum Kalesinin, Antalya limanının, Tuz Gölü'nün, Pamukkale'nin, Çankaya'da eski Ankara evlerinin görüntülerini yapmıştır. Bunlardan on kadar desenin «Türkiye Yazıları» dergisinde basılabileceğini kendisine ben söyledim. Gönül ister ki, Tanıtma Bakanlığı ülkemizin doğası, insanları ve sorunlarına anlayışla, hattâ ondan daha öte, çok iyi niyetle yaklaşan Michel Cuénod'dan Türkiye hakkında bir kitap hazırlamasını istesin, bu yayını kendi resimleriyle süslesin ve yayınlansın. Bu da, kuşkusuz, benim kişisel düşüncem ve önerimdir.

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV

YAŞAR ÇAĞLAYAN'IN ARDINDAN

AYKO Yayınları'nın ilk kitabı Tarih Öğrenimine Başlangıç'ın yazarı, değerli tarihçi, eğitimci Yaşar Çağlayan'ı 1981 temmuzundaki bir trafik kazasında yitirdik. Enver Gökçe'nin dediği o «güzel, genç, incecik» insanlardandı Yaşar. Bütün gerçek halk insanları gibi dolu dolu, dehşet bir bilinç varsılığında yoksulluğun, yoksunluğun annacına diktiği beynini, içinden çıktığı, varlığını borçlu olduğu halkının mutluluğuna adanmış, ne insan üstü, ne halk üstü biriydi. İçten

bir alçak gönüllülükte gönül yüceliğini tanımlayan Yaşar, ne dersiniz, bedeninin çelişkisi ortadan kalktığı için artık yaşamıyor mu? Tarih Öğrenimine Başlangıç'ın arka kapağında pos bıyıklı ve ablak, babacan yüzüyle bir yerlere bakan Yaşar'a bunu soruyorum; her zaman olduğu gibi, kendi bireyinin öne çıkarılmasından duyduğu tedirginlikle gözlerini kırsarak şunları söylüyor : «Türkiye'de örgün eğitim kurumlarındaki tarih öğrenimiyle yetinen aydınlarımızın, genel olarak tarihe bilim dışı bir yaklaşımla baktıkları, ezberlenen kronolojik olayları tarih sandıkları bir gerçektir. Ortaöğretim düzeyindeki tarih öğretiminin «hikâyeci ve pragmatik tarih» karmaşasından oluşmasının böyle bir sonucu doğurması doğaldır. Çünkü örgün eğitim kurumları dışında, kişisel çabalarla tarih bilimini —o da el yordamıyla— tanıma olanağı bulamayanların eğitim kurumlarında öğrendikleri «hikâye»lerle toplumun diyalektik gelişim sürecini bilimsel olarak kavrayamamalarını olağan görmek gerekir.»

Sonsuza değin elveda dost Yaşar; güzel, genç, incecik insan!

Ali İhsan MIHÇI

HER ÇAĞDA ŞİİR VAR!

Değerli arkadaşım Mehmet Kemal'in 18 Ağustos 1981 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde «Bugünlerde Şiir Yok» başlığını taşıyan bir yazısı çıktı. Mehmet Kemal yazın yaşamına şiirle

başlayan ilginç bir yazarımız.. Onun için şiirimizin dünü, bugünü ve geleceğiyle ilgili olmasını doğal karşılamamız gerekir. Hatta saygıyla karşılarım kendi adıma. Dost ozan-yazar, yazısının başında kuyumcularla eczanelerin gösterişli yerler olduklarını söylerken oralara çekingenlik, korkuyla da girdiğini belirtiyor. Yazının sonunda söyledikleri ise şöyle :

«Biliyorum, günümüzde, kuyum da kuyumculuk da zordur. Ecza ve eczacılığın zor olması gibi... Bir çok maddelerin yanına varılmıyor. Varılsa da alanı az... Hele, çoğu şiiri arayanın arasında şairlik etmek, kuyumculuktan da zor... Zaten kendisi de kitabında —Ama şiir yok bugünlerde...— demiyor mu?»

Burada sözünü ettiği (kendisi), ozan Yılmaz Gruda ve onun son yayını «Kuyumcular ve Kuyumcular Günlüğü»... Sevimli arkadaşımın yazısı beni şöyle bir bağlandırdı, nedeniyle daha çok ilgilenirdi, üzerinde düşündü. Çünkü onun zorluğuna şöylece değindiği eczacılıkla ozanlığı otuzbeş yıldan bu yana birlikte yürütmeye, kendimce çabalamaya özen gösteren birisiyim. Kaldı ki ozanlığımın tarihi, eczacılığımın en az sekiz yıl gerilere uzanır. Bu, yazmaya değil yayınlamaya başladığım tarihtir. Çocuk Sesi gibi çocuk dergilerinde çıkanları saymazsak sonradan çoğu ünlü sanatçı kişiler olan gençlere kucağını açan Yedigün dergisinde başlar yazın-yayın serüvenim 1938 yılında. Onun için şiirin kuyumculuktaki ince işçilikten, gerçek eczacılıktaki titizlikten çok daha zorlu olduğuna inanmışımdır. Belki de bu inançla a-bartmaya kaçmadım, yersiz tartışmalara bulaşmadım, ama şiire sürekli saygı duydum, sevgi duydum, onun sü-

rekli varolduğuna inandım. Öyle ki ünlerine yakıştıramadığım tutum içinde, davranış içinde ozanları gördükçe şaşırırdım, düş kırıklığından zor kurtardığım zamanlar olmuştur kendimi... Adları gerekmez.. Çünkü çok değerli kişilikleri, içyapılarıyla nicelelerini de tanıdım. Yazın ve sanat tarihimiz kuşkusuz onların ciddi çabalarıyla olagelmıştır. Bu, ne denli dünün gerçeğiye yarının da tek güçlü gerçeği olacaktır. Burada önemli olan günün ünlüsü değil, kalıcı yapıt verebilen sanatçının gücüdür. Yine Mehmet Kemal'den örnek alarak belirteyim, Suat Taşer, Enver Gökçe, Arif Damar, H.İ. Dinamo, Suphi Taşhan ve daha niceleri soluk dergi sahifelerinden aydınlığa her zaman için çıkabilecek değerlerdir. Bunun en başarılı örneğini Remzi İnanç veriyor.

Bu, bir ölçüde de sanatçının, hele ozanın yazgısıdır diyeceğim. Kimimiz bugünlerde şiir yok desek de şiir (özün) her çağda olageliyor. kendini oluşturuyor. İlk çağların kâğıttan, kalemde yoksun ozanı yapıtlarını taşlara, kayalara işleyerek dile getirmişti.. Truva savaşlarının Güzel Helena'sı ozanların söylenceleriyle evrenselleşmiştir.. Kurtuluş savaşlarının ozanları en azından silahlarla eşit güçte, hatta daha fazlası olmuşlardır.. Günümüzün değişen toplumlarında insan-oğlu yüreğinin sesini ozanların dizelerinde bulmuştur. Köleliğe başkaldıran Spartaküs neyse, faşizme şiirleriyle karşı koyan Paul Elouard aynı nitelikte tarihe geçmiş erkişilerdir. Her çağın ozanı olmuştur.. Buna göre her çağın şiiri de olacaktır kuşkusuz... Bugünlerin sessizliğini yırtan, yığınların, ulusların duygularını dile getirenleri olacaktır. Tarihin niteliklerini, özelliklerini bilenlerin yadsıyacıkları savlar değildir bunlar. Tarihi yapan kişiler ol-

duğu gibi, onu destanlaştıran kişiler de vardır her çağda. «Bugünlerde Şiir Yok»sa bunun nedenleri siyasal olabilir, ekonomik olabilir, ama bu suskunluk bile bir birikimdir, ortam filizlenmesine elverişli koşullara varınca bugünlerin şiiri de ortaya çıkar. Benzetmekte yanlışlık yok sanıyorum, bu özünler yerine göre dikenlidir kaktüs örneği, yerine göre şeb-boydur renk renk, yerine göre papatyadır beyazlar içinde, sümbüldür, lâledir doyum-suz kokularıyla... Mevsim mevsimdir kimi ılıman, kimi karlı, fırtınalı, kimi sarısı-cak günlerin oluşturduğu.. Kimi doğan güneşin renklerine bürünmüş serin sabahlardır, kimi günlerin önüne perde çekilmiş karanlık saatlerindedir. Gel de dünyanı dönmediğine inan...

Kişiler örneği toplumlar da kendi yazgılarını yaşıyorlar, onları yönetenlerin doğrultusunda ya mutlu yaşamlarını sürdürüyorlar, ya da ölüm yolunda cenkedercesine savaşımını veriyorlar ercesine.. Hele çağımızın insanının yazgısı daha başka diyeceğim. Bir bakıyorsunuz sığır ticaretinden politikaya geçmiş bir kişi yüzbinlerce yiğidi, umut dolu genci mazlum ulusların üstüne sürüyor, yaşını başını almış ikinci sınıf bir aktör en ölümcül bir silâhın yapımına başvur-maktan çekinmiyor. Gereke-leriyse pek (fiyakalı).. Herşey insanlar için, ulusların özgürlüğü, bağımsızlığı için... Sev-sinler! Ozan ol da yazma bakalım bu dümenlerin şiirini.. İnanyorum ki gün gelecek, dergiler, gazeteler, hem de dünya çapında dergiler ve gazeteler bir başkaldırışın sesiyle dolacaklar. Siz yine de «bugünlerde şiir yok» diyenlere bakmayın.. Onlar belki de özünsel günleri geride bıraktıklarına içleri yandıği için böyle söylemektedirler. Bir göz atın çevrenize... Yok-

sulluğunda, ezilmişliğinde, umutlarında veya umutsuzluklarında, kişisel ya da toplumsal sorunlarında insan-oğlu yine şiirin ta kendisi... Ne mutlu onu duyana, anlatana, anlatana!..

Nusret KEMAL

ALİ HİKMET VARLIK İÇİN

Balıkesir damgalı bir alıntı geçse elime, bu ya Cahit Albayrak kadim dosttandır ya da Ali Hikmet Varlık'tan.

Eğer gelen zarf Ali Hikmet Varlık'tansa, açmadan bilirim içindekileri; bu yüzde-yüz, bir fotoğraf sergisi açacağı duyurusudur. Salonda, köy duvarlarında, yani yapıtlarını insanın gönlüne, gözüne sokma uğraşısıdır; çoğu kez ayaklarına giderek, sanatını, alın terini, emeğini, göz nurunu o çok sevdiğine inandığım fotoğraf sanatını yeniden sunmanın bir duyurusudur, Balıkesir'in kimbilir neresinde? Dediğim gibi, büyük salonlardan daha çok, halk yığınlarının ayağına giderek, basılı olsun, basılı olmasın, fotoğraf sanatını insanlara sevdirmeye uğraşısının haberidir zarftan çıkan. Renkli dia gösterileriyle de halka birşeyler verebilmek, köy ev-

lerinin duvarlarına astığı basılı fotoğraflarla birşeyler verebilmek insanlara, az şey midir bu? Yılmadan, usanmadan, üstelik pahalı bir uğraş olan, hele hele son zamanlarda daha da zorlaşan fotoğrafı, böylesine gönül bağlamanın adına, verdiği uğraş yönünden «saygı» denir, «sevgi» denir, bunu çok iyi uygulayanlar arasında bir isimdir benim için Ali Hikmet Varlık; nice fotoğraf çeken kişide az olan bir üstünlüğüdür bu. Nereye bakmasını bilen, nereye bakılması gerektiğini, objektifini nereye çevirmesini bilen, bunu kanıtlamış bir fotoğraf ustasıdır aynı zamanda bana göre.

Her gönderdiği zarfı açarken fotoğraf sanatına böylesine gönül vermiş, içiçe olmuş bu insana hep saygı duymuşumdur, bu sözlerimle O'nu övmüyorum, bir gerçeği vurguluyorum.

Elleri, gönlü dert görme-ye.

Fikret OTYAM

SANAT ALANINDA YENİ SÜREÇ

• «Resim Sanatımız ve Tekelci Sermaye» konulu bir

yazısında Canan Çoker, şöyle açıklıyordu amacını :

«Resim sanatımızda 1970'lerden itibaren etkisini giderek artıran özel galericilerin ve bankaların girişimleri üzerine çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Ancak bu çeşitli görüşlerin ortak bir yanı da vardır. Ağız birliği etmişcesine bu girişimlerin boyutlarının daha da genişletilmesinin, resim sanatımızın çeşitlenmesine, dışarıya açılmasına, sanatçılarımızın daha çok üretip daha çok satmasına, sanatçıyla toplum arasındaki özlener diyalogun kurulmasına, resim sanatımızı geliştirici itici güçler oluşturmaya yararlı olduğu belirtilir genel olarak. Piyasa ilişkilerini sanat yaşamımızda da sürdüren özel kesim girişimcilerinin, resim borsası spekülâtörlerinin kazanımlarının da olumlandığı bilincinde midirler bu iyimser bakış açısına sahip olanlar, yoksa salt yüzeyde kalan kısmıyla mı ilgilenmektedirler? Eleştirmeninden sanatçısına, dergi ve gazete yazarlarından sanat kurumlarına dek genel sanat ortamınca büyük destek gören bu olgunun, resim sanatımızı geliştirici, itici güç olarak, yaratı eylemini çeşitlendirici bir yanı olmadığı gerçeğini düşünmekte yarar vardır. Ve sorunun irdelenmesinin zamanı gelmiştir. Sorun ekonomik olduğu kadar siyasaldır, siyasal olduğu kadar sanatsaldır. Bu nedenle ekonomik alanda bankaların bu girişimlerden somut kazanımlarının neler olduğu araştırılmaya değer bir konudur. Siyasal olarak, toplumumuzun yapısında bu kesimin etki gücü ve siyasamızı yönetme erki açısından bakmak gerekir. Sanatsal olarak sanatımız adına nelerin yitirildiği ya da nelerin yitirileceği olgusuyla yaklaşmamız gerekecektir.»

Fotoğraf Ali Hikmet Varlık

Çoker daha sonra sorunu kendi sürecinde alıyor ve bununla «resim sanatının gelişme koşullarının, resim piyasasına bağlı olmadığını» vurgulayarak «özel girişimci kuruluşların, sanat alanındaki yerini saptıyor ve «bu ortamın kimler tarafından, ve ne adına desteklendiğini» irdelemeye çalışıyor.

Yazar «Menkul Bir Değer Olarak Resim Sanatı» başlıklı başka bir yazısında sorunu daha da irdeleyerek, bu konuda sorumluluk taşıyan bir aydın sanatçı çabasını sergiliyordu.

Seçkin Cılızoğlu'nun «Sermaye Tiyatrosu» adlı yazısı da konunun tiyatro alanıyla ilgili yanına, «Broadway» tipi oyun yapıcılığı örneğinden kalkarak, Hürriyet Gazetesi tarafından dolaylı biçimde finanse edilen «Hisseli Harikalar Kumpanyası» deneyini inceliyor ve tiyatro alanına yöneltilen yatırımların «ideolojik» amacını tartışıyordu.

Adı geçen yazıların, sorunu özellikle ideolojik boyutuyla ele almak konusunda taşıdığı eksiklikleri de burada belirtmeden geçemeyeceğiz. Sanat ürününün kâr getiren bir meta konumuna düşürülerek, pazarlanmasında ortaya çıkan olgu, yeni bir süreci biçimlendirmeye başlıyor çünkü. Pazarı elinde bulunduran ve egemen olanın, pazarlayacağı metaya -giderek o metayı belirleyen düşünceye- çıkarları doğrultusunda biçim verme istemi de elbet doğal bir sonuçtur. Öyleyse tartışmanın odağını burada belirtmek, kanımızca daha sağlıklı sonuçlara ulaşmayı olanaklı kılacaktır.

Türkiye Yazıları'nın 42. sayısında (Eylül/1980) Veysel Öngören'in yazısı, bizce «ideolojik olanı» sektirmeden vurulan önemli bir «çıkış» ola-

rak alınmalıdır. Öngören kavramlarla hesaplaşıyor örneğin. Kullanılagelen «kavramlara verilmiş yapay, yüzeysel anlamları olduğu gibi alıp kullanmanın, onyıllarlık özümleme ortamının geliştirip yaygınlaştırdığı aksaklıklar»dan biri olarak belirleyerek, «Unutmamalı ki belirsiz her şey burjuvaziden yanadır» diyor.

Sorun bu biçimde konulunca, ardında duran sürecin de sözü edilir elbet.

Şimdi bu olanaklardan, ödüllerden paylarını alanlar, Öngören'in yukarıda değindiklerinin sözünü etmezler. Çünkü, «yağlı kuyruklardır. «Çünkü, kapışılan nimetlerin hesabını vermenin kapısı açılr» o zaman.

Bir halksözü vardır : «Ak koyunla kara koyun, çayı geçende belli olur.» Herkes «çayı geçiyor» şimdi. Giderek ayrışıyor herşey. Herşey «kendisi olma»nın çözülüşündedir. Yaşanan günler bu yanıla da «önemli» günlerdir.

Bir başka deyişle, «Yol Ayrımında»yız. Tekelci sermayenin kültür ve sanatın gelişip serpilmesi adına açtığı sayfalarda «Siyaset ve Sanat» üzerine söylenen sıradan onca sözün ardına sığınarak, «Türkiye'de gelişen kapitalizmin, sanat ve edebiyata bir Rönesans meseni gibi destek vermesinin onu (sanat ve edebiyatı) geliştireceğini, zenginleştireceğini» savunmak, amacı bilinen, deşifre edilmiş bir düşüncedir artık.

Tekelci sermayeye «danışman» olma niyetini taşıyanlara sataşacak değiliz. Davulu boynuna asanlarla uğraşmak, bir bakıma, tokmağı elinde tutanların da isteğidir. İçinde yaşanan süreç, yaşamı ve insan onurunu korumaya kararlı olan güçlerin soluklarını devşirerek, «mü-

dahale» de gecikmeden «seçenek üretme» sorumluluklarını dayatıyor. Bize düşen, şimdi bunu tartışmaktır. Tartışmak ve çözüm bulmaya çalışmak.

Nedim DAĞDEVİREN

CUMHURİYET'TEN BEKLENİLMEYEN

Son zamanlarda değerli yazar Uğur Mumcu'nun, Said-i Nursi'nin «ATATÜRK'ÜN YEMİNLİ DÜŞMANI» olduğunu çeşitli belgelerle tanıtlama konusunda yazdığı yazıya, Said-i Nursi konusunda kalem oynatan Cemal Kutay'ın Mumcu'nun «Gözlem» köşesine kurularak yayınladığı yazıyı ibretle okuduk.

Mumcu'nun ileri sürdüğü görüşleri daha da geliştirip, Kutay'ın, salt Said-i Nursi'nin savunucusu olmayıp, aynı zamanda Atatürk'ün 10. Yıl Söylevinin kendi el yazısıyla yazılmış «aslı»nın Kutay'ın özel arşivine nereden ve nasıl girdiğini soran yazısını öğrenince hayretimiz bir kat daha artmıştı.

Daha sonraları Mumcu'nun yayınladığı bir belgede ise şunlar belirtiliyordu : Kutay, Mumcu'ya verdiği yanıtta «Bir tek resmi abone veya mahiyeti ne olursa olsun, hakim kuvvetlerin himayesine ihtiyaç duymadım. Şükürler Tanrıya minnetler kaldırabilir halkıma...»

Bu satırları 'tekzip' olarak gönderen Kutay'ın 17 Ocak 1978 günü Milli Eğitim Bakanlığına başvurduğunu, başvurusunun 19 Ocak 1978 gün ve 465 sayı ile işlem gördüğünü, yine Mumcu'nun 5 Haziran 1981 tarihli yazısından öğrenmekteyiz. Asıl önemli olanın da o başvuruda Kutay'ın neler istediğidir :

— Muhterem efendim,

DEĞİNMELER

Atatürk'ün el yazıları ile «Onuncu Yıl Nutku» ve «Türk'ün Tarifi» ile belgelerin açıklanmasından oluşan beş bin takımı, fotokopisi ilişik alındığı ile 12 Ocak 1977 tarihinde Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğüne teslim edilmiş, üç bin adedinin bedeli alınmıştı.

Kalan iki bin takımının tutarı yüzelli bin liranın ödenmesini rica eder saygılar sunarım...

Söz sözü açmışken söylemek istediğim konuya gelmek istiyorum :

Sayın Mumcu'nun bir araştırmayla bulduğu Kutay'ın Nursi hakkındaki «Onun içindir ki Said-i Nursi, Bediüzzamanlık vasfını değişen bin-bir kıymet ölçüsü içinde haşmetle sürdürüyor ve nesiller sonra huzur devirlerinin hasret ve ümidi oluyor, olmakta devam ediyor» sözlerine Nursi'nin «Atatürk'ün yeminli düşmanı» olduğunu katan görüşlerini dilimizin döndüğü günden beri okumakta olduğumuz Cumhuriyet gazetesinden bir kez daha öğrendik.

58 yıldan beri Atatürkçülüğün bayraktarlığını yapan, en kara günlerde Atatürkçülüğü büyük bir cesaretle savunan, Atatürk istismarcılarına, bıkıp usanmadan direnen, tüm yaşamı boyunca Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda yayım yaptığı için Atatürk düşmanlarınca karalanmaya çalışılan Cumhuriyet Gazetesinin 2 Haziran 1981 tarihli «GÜNÜN KİTAPLARI» sütunundaki kitap ilanlarının bir bölümü çok dikkatimizi çekti. Bu ilânlardan 9x15 cm boyutlarındaki bir ilanda, gözlüklü bir adamın ağzından, hem de parmaklarına büyük bir kıvraklık verilerek şu sözler dökülüyordu : «Manevi kültürümüzün temel kaynağı, müspet ilim-

lerle imân hakikatlerini kaynaştıran eserler». Kimin mi bu eserler? Bunlar ne yazık ki Atatürkçülüğü bayrak edinen Cumhuriyet'in «Atatürk'ün yeminli düşmanı» olarak ilân ettiği Said-i Nursi'nin eserleri! «Manevi kültürümüzün temel kaynağı» olarak sunulan ve öyle sanıyorum ki bu sütunda yayımlanan ilânların en görkemlisi olan bu ilânda yer alan rafta, cilt cilt kitap suretlerinin hemen yanbaşında «Bediüzzaman SAİD NURSI'nin telif ettiği Risale-i Nur Külliyyatı»nda şu kitaplar «Müspet ilimlerle iman hakikatlerini kaynaştıran eserler» olarak sunuluyordu : SÖZLER - MEKTÜBAT - MESNEVİ-İ NURİYE-

ASÂ-YI MÜSA - MÜHAKE-MÂT - ÂYETÜ'L - KÜBRÂ - GENÇLİK REHBERİ - İŞÂ-RÂTÜ'L-İ-CÂZ-NURUN İLK KAPISI.

Cumhuriyet'in «Atatürk'ün yeminli düşmanı» diye ilân ettiği Said-i Nursi'nin bu «Müspet ilimlerle iman hakikatlerini kaynaştıran eserlerin hemen altında hiç boşluk bırakmaksızın bu ilâna alay edencesine yine 9x15 cm. boyutlarında bir başka büyük kitap ilânı daha yer ahyordu. Bu da «Marşlarla Türklerle ATATÜRK» ilânıydı. İlk-Orta-Lise-Öğretmen ve Askeri okul öğrencileri için salık verilen ve Atatürk'ü değişik görünümelerde gösteren, ayrıca Atatürk'le ilgili

KİTAPLARI · GÜNÜN KİTAPLARI · GÜNÜN KİTAPLARI · GÜNÜN KİTAPLARI

Bediüzzaman SAİD NURSI'nin telif ettiği Risale-i Nur Külliyyatı

- SOZLER
- MEKTÜBAI
- MESNEVİ-İ NURİYE
- ASÂ-YI MÜSA
- MUHAKEMÂT
- ÂYETÜ'L KÜBRÂ
- GENÇLİK REHBERİ
- İŞÂRÂTÜ'L-İ-CÂZ
- NURUN İLK KAPISI

İsteme Adresi
Feri Asya Yayınev.
Kâzım Gürân Cad. No. 6 Çagaloğlu İSTANBUL. Tel. 20 70 72

CUMHURİYET
2 HAZİRAN 1981

marşlarda - türkülerde

İlk-orta-lise-öğretmen ve askeri okulu öğrencileri için

HACI ANG

yedi kitap adı sergilenen bu iki ilânı birlikte yayımlamasını Cumhuriyet gibi bir gazeteye yakıştıramadığımız gibi, Sayın Mumcu'nun araştırmalar sonucu yazdığı o güzelim yazıları kendiliğinden yadsıyıp, Kutay'ı haklı çıkarmaya yönelik bir anlam yakıştırdığımız bu davranış için, yıllar boyu söylenilegelmiş bir sözü de yazmadan edemeyeceğim : Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu...

AHMET ÖZER
P.K. 631 — TRABZON

AHMET TELLİ
TAHLİYE OLDU

Şair ve yazar arkadaşımız Ahmet Telli, yedi aylık bir tutukluluk döneminden sonra, yargıç önüne çıkarıldığı ilk duruşmada tahliye edilmiş ve Temmuz ayı sonunda özgürlüğüne kavuşmuştur.

«KOKAKENT»

Şair, öykücü, romancı ve denemeci Mehmet Başaran'ın «Kocakent» adlı şiir kitabının ikinci baskısı yayımlanmıştır. Özenle basıma hazırlanan «Kocakent»in edinme adresi şöyledir :

Faik Akçay, P.K. 11 Zeytinburnu, İstanbul.

SÜREYYA AYDIN ve
CELAL ERTEM
NORVEÇ'TE SERGİ AÇTI

Karikatür sanatçısı Süreyya Aydın ile fotoğraf sanatçısı Celal Ertem, uzun bir süredir kaldıkları Oslo (Norveç) da Club 7/Galleri 7'de karikatür ve fotoğraflardan oluşan bir sergi açtılar. 21 Nisan - 12 Mayıs 1981 günlerinde açık kalan sergi için afiş ve broşür hazırlandı. Oslo'nun en önemli galerilerinden biri olan Club 7/Galleri 7, Ertem ve Aydın'ın ürünlerini ilgiyle karşılamış ve bu ilgiyi, izleyiciler de sürdürmüştür.

Süreyya Aydın Oslo'da çeşitli dergi ve gazetelerde karikatürler yayımlamakta, yarışmasını karikatürle kazanmaya çalışmaktadır.

Celal Ertem bu sergiden önce Mart ayında Kongsberg (Norveç) de kişisel bir fotoğraf sergisi açmıştır.

ÜMIT KARTOĞLU
JAPONYA'DA YAPILAN
KARİKATÜR
OLİMPİYATINDA ÖDÜL
KAZANDI

Bir Japon gazetesi Yamiuri Shimbun «1980'de Erkek ve Kadın, bugün, yarın ve...» konulu bir karikatür yarışması açmıştı 1980 yılında. Toplam 41 ülke katıldı 6 kitudan. Yarışmaya : Ana Okulu, İlkokul, lise yaşlarını içeren Junior bölümünde yarışanlar ve karikatürcüler katılmışlardır. Konulu, konusuz daldan birinde yarışıyor. Seçim çizere bırakılmış.

Çocukların ödülleri dahil toplam 104 ödül dağıtılmıştır.

Büyük ödül : Ryu Kumita, Japonya (serbest) Kondo Hidezo Ödülü : Tugg Willson, İngiltere (konulu) Altın plaket : Masafumi Kikuchi, Japonya (konulu) Altın Plaket : Setsuo Azuma, Japonya (serbest)

Bunlardan başka, jüri özel ödülleri, başarı ödülleri ve çocukların ödülleri geliyor.

Ödül dağıtımı 23.1.1981'de yapıldı.

Ödül sonuçları Yomiuri Shimbun gazetesini tarafından özel bir ek ile ve ödülleri albümü biçiminde toplandı.

Türkiye'den katıldığımız bildiğimiz Ümit Kartoğlu ve Semih Acar'dan Ümit Kartoğlu bir başarı ödülüne değer görüldü. Kendisine bir madalyon, albüm, gazetesinin yarışma eki ve yaklaşık 10-15 bin liralık ödül tutarının verildiği bildirilmiştir.

Beni Anlayabiliyor Musun, Gözlerimin Üretken Çelik Mavisini?

adımla çağırma beni
yeryüzünün sonsuz yalnızlığı gizlenmiştir ismime
yüreğim acılarla kırgın, damarlarımda kanım alesta...

adımla çağırma beni
gecenin yapışkan siyahlığı
sınamakta gizlice kelimelerin anlamını,
uğursuz baykuşların kanat seslerine kulak ver
kadife karanlığın demir gücünü sına yeniden...

adımla çağırma beni
bak nesnelere belirsiz, düşünceler bulanık
kentler sisler içinde.
gizlice yakılan kitaplardan cehennem kırmızısı
bir ejderhanın herşeyi yakan dili
uzanıyor çaresiz çoğalan yalnızlıklara...

adımla çağırma beni
kafesinde yorgun kalbinle gözle
saçılısın ortalığa hayatı yeniden yaratan
geceyi parçalayıp tutuşturan kıvılcımlar...

Timuçin Özyürekli

Giz

Ali İhsan Mihçı

Dün kırık dökük pırıltılar vardı dedemin gözlerinde. Bugün o da yok. Paslı birer iğne deliği, o kadar... Yensiz gömleği dökülüyordu. Ama tertemiz... Sabun kokusunu duyuyordum. Ellerini göğsünde, gömleğindeki yamanın üstünde kavuşturmuştu. Parmaklarına baktım. Boğumları iyice belirgin, kalın, tüysüz...

Seferberlikte mızıkla takımındaymış dedem. Ama bir kez olsun sormadım hangi çalgıyı çaldığını. Zaten işin orasını hemen geçer, Seferberlik'in yıkımına getirirdi sözü. «Osmanlı göçüp gitti. Koca imparatorluk gümbür gümbür yıkıldı» filan demezdi. «İlkin bizim evi yıktı, dağıttı mendebur!» diye sıkardı dişlerini. Yeşil gözleri kısılverirdi. Sulanır, pütürderdi gözlerinin yeşili.

«Bizim ev...» Ninem, sözün burasında bir tuhaf olurdu. Sonra dedemle bakışlırdı. Bu bakışmanın büyüklü etkisi hemen kendini gösterir, geçmişin kara bulutlarını yüzlerinden alır götürürdü.

Dedemin ikinci karısıydı ninem.

İlki bir Çerkez güzeliymiş. Seferberlik davulu vurmaktan iki yıl kadar önce almış o kadını. Askerlik başa derilince, yaşlı anasına emanet etmiş.

Mızıkada törenlere durmuş, marşlar çalmış, asker in önünde yürümüş. Kaç kez anlattı bunları. Kaç kez bunları hemen geçip Çerkez güzeline getirdi sözü.

Savaş sona erip de memlekete gelince bakmış ki, anasından geriye bir tümsek bile kalmamış. «Valla işte şuraya bir yere gömmüştük ama...» derlermiş kime sorsa. Karısının izini bilen yok.

Yüreği ağzına gelmiş dedemin.

«Kaçtı mı?»

«Haşa, kaçmadı. Namusuna sahip oldu Tanrı bilir ya. Velâkin bir gün askerlik şubesinden çağırıldılar tazeyi. Kocasının künyesini verdiler eline. O da aldı başını, gitti.»

Dedem çok aramış Çerkez güzeline. Köyüne varıp yakınlarını bulmuş, sormuş.

«Epey oluyor bir Antepli'ye varalı...» denilmiş.

Hangi Antepli'ye? Az buçuk anlatılmış.

«Bırak bu sevdayı arkadaş.» denilmiş bir de. «Kimin ne suçu var bunda? Bir senin başında değil ki bu işler. Bir kırandı, geldi geçti, aldı götürdü nice şey!»

Böyle diyenlere aldırmanın dedem. Balsa ne olacak ya, yine de bulacak. Görecek karısını. Acılanacak. Bundan tad alacak belki.

Yaman bir izci gibi düşmüş yollara. Varmış Antep ellerine. Sor allah sor, dolan allah dolan, nafile... Kerem dedikleri zengin evlâdıymış, kış kıyamet dinlememiş, yılmamış yoldan. Dedeminse elinde yok, avucunda yok, Üstelik de yorgun, ezik...

Mümkünü kesilmiş.

Dünyasız varlığını memlekete taşımış bir zaman sonra. Bir zaman sonra da konu konuşunun gayretiyle yeniden evlenip bir ocak çöpleniş dedem.

Bu ikinci evliliğini anlatmaya başladı mı, gözlerinde tuhaf bir dalgalanmaya tanık olurdum. Hemen geçirdi bu dalgalanma. Yerini, doyuma ulaşmış bir insanın dingin bakışına bırakırdı. Gözlerini nineme verir, uzun yılların yükünü birlikte omuzlamanın sonsuz yakınlığını anlatan bakışlarıyla mutlandırırdı onu.

«Şu kadının nesini seversin dede allah aşkına?» derdim bazan, şaka yollu. Yanıt vermezdi. Ama yüreğinin derinliklerinde taşıdığı bir giz dünyasından kalkan öfke bulutunun yüzüne, gözlerine indiğini görürdüm. Başını salları ve sakinleşirdi hemen. Bu kez ince bir gülcük belirirdi dudaklarında.

«Senin burun kıvrıdığın o kadın, benim yüreğimin mihrabıdır.» derdi. «Sevgi girdi araya oğul. Birlik girdi. Yanyanalık girdi. Zamanın darını, bolunu birlikte gördük de geldik bu günlere.»

«Aslı yok bu dediklerinin dede. Bir yürekte iki sevgi eğleşir mi?»

Gülümserdi.

«Çerkez'i mi dersin?»

«Heya, Çerkez'i derim.»

«O başka, bu başka. Başkadır oğul...» diye bağlardı dedem.

Nokta, gizin üstüne düşerdi.

Ninem, eli işli, şahan kadındı. Çenesi düşük denilecek denli de konuşkandı. Neşeye yakındı. Dedemin gelgeç gürlmelerini dert edindiğine tanık olmamıştım. Onun homurtularla eve dalmalarının ardından yanıma sokulur :

«Bu bağırtı çağırtı bize değil oğul.» derdi. «Kim bilir çarşıda kiminle çeneleşiyor şimdî. Birazdan pamuk gibi olur.»

Sonra da gelinlik kız gibi döne döne, şıklata şıklata oynamaya başladılar. Anam, ben, evde bulunanlar şaşırırdık.

Tekdüze bir yaşamın sıkınlığında böyle-sine canlı kalabilen bir kadını anlamak kolay değildi. Bazan yazgıcılığa yorardım. Sevginin gücünü düşündüğüm olurdu. Bir de vurdum-duymazlık üzerinde dururdum.

Arada şakaya getirip sorardım :

«Bu yaşta insan nasıl böyle neşeli olabilir nine?»

Gülerdi.

«Arsızlık de oğul, Arsızlığın yaşı olur mu?» derdi. «Hem de arsızlık dediğin türlü türlüdür. Çok şükür senin şu kocamış ninende hepsinden azıcık azıcık var.»

Önceleri bu arsızlığa aklım yatmazdı. Varı yoğu üzerine almamak, utanmamak, duyup düşünmemek, aldırmmamak demekti arsızlık. Övülesi bir yanı olamazdı. Erdem sayılamazdı. Ninem böyle konuştu mu, azbiraz öfkelenirdim. Elimini tersini salları :

«Hadi canım...» diye azarlardım da.

Sonraları sorular dizilmeye başladılar. Varı yoğu üzerine almamak değil, gizil bir güçle bunların üstesinden gelmek olamaz mıydı nineminki? Utanmamak değil, utancı daha güçlü duygularla yenmek değil miydi? Alışıp benimsediğimiz duyguların, düşüncelerin dışına çıkabilmek miydi yoksa?

Yanıtlarım kararsız, değişkendi. Ama şunu seziyordum ki, ninemin dünyasında çözümlememediğim bir şey var. Onu mutlu kılan, gizil bir güce erıştiren, böylece yaşama başlayan, dedemle anamlanan bir şey...

Dedemin kısık, yeşil gözlerine, göğsünde kavuşturduğu ellerine bakarken her şeyi yeniden düşünüyordum. Acılı bir dalgınlık bu.

Yanımda sessiz, yumak gibi oturan ninemin sıçramasıyla irkildim. Telaşlanmıştı ninem. Derken katılıp kaldı. İrileşen gözleri, yaman bir çaresizlikte dondu. Dudakları, patlamaya hazır yüreğine inatla direnen bir çizgiydi. Anamın kolunu tutmuş, sıkıyordu.

Dedem gözlerini açtı. Uzun uzun baktı yüzüme. Başını belli belirsiz salladı. Tütünden sararan bıyıkları oynadı. Gülümsüyordu. Gülümsemenin yarattığı bir canlılık gelmişti yüzüne. Mutluluk muydu bu? Kefeni yırtıyor muydu dedem?

Gözleriyle işaret etti. Ben kenara çekildim, ninem tedirgin eğildi.

«Bizi yalnız bırakın.» dedi dedem.

Ninemle anamın çıkışını izledi. Sonra bana döndü.

«Şu kadının nesini severim ha?» dedi. Sesi ölgün bir fısıltıydı. Kesik kesik konuşuyordu. Durdu, soluklandı. Körük gibi işledi göğsü. Ölümün eşiginde, içindeki gizi mi açıklamak istiyordu dedem?

Anlayabilmek için soluğumu tuttum. Gözlerini iyice açtı. Sağlıklı bir insan gibi geniş geniş güldü.

«Bu kadını... Niçin... Ha!..» dedi.

Dedemle ninemin dünyasındaki gizini sınırında bulunduğumu seziyordum.

«Niçin?» diye sordum.

Gözlerini daha da küçüldü dedemin. Sesi daha da zayıfladı.

«Bu kadını aldığımında...» dedi. Göğsü kalkıp indi. «Aldığımında... Kız değildi oğul.»

İyice eğildim.

«Ya!..» dedim.

«Değildi...» dedi. «Kovarım sandı, kovmadım. Döverim sandı, dövmedim. Ağladı oğul. Bir kaza geldi başıma, dedi. Bir çöp, dedi. Çocukken, dedi. İnan, dedi. İçimi zaptettim. Gözlerini sildim. Acımak değildi oğul, değildi, anlıyor musun?»

«Anlıyorum dede.»

«Bu iş... Burada kalacak, dedim. Bu oda... Öyle oldu oğul. Bir o bildi, bir de ben... Sonra... Yapıştık birbirimize. Bulduksa birlikte... Bulamadıksa birlikte... Yanyana... Bu kadını... Niçin... Ha?»

Güçsüz göğsü coşkuyu kaldırmıyordu. Susturdum dedemi.

Az sonra ninem, dayanamayıp geldi. Sorgulu sorgulu bakıyordu. Usulca oturdu dedemin başucuna.

«Nasılsın?» diye alnını yokladı. Okşamak gibi bir şeydi. Sevindi. «İyisin iyi? Bak terlemeye de başlamışsın. Nasıl da korkuttun beni.» Bana döndü. «Maşallahı var, tenine can yürümüş. Böyle birdenbire...» dedi.

Dedem bir ona, bir bana verdi bakışlarını. Gerçekten de canlanmıştı.

«Şu oğul...» dedi.

«E, ne olmuş?»

«Seni daha çok sevecekmiş gayrı.»

Ninem bundan bir şey anlamadı. Boş boş baktı bana. Buruşuk yüzüne şakadan bir şaplak attım.

«Ne oldu bunlara böyle?» diye mırıldanıyordu ninem. Sonra dışarıya seslendi. «Kız, gel baksana, burada neler oluyor?»

Hemen engelledim.

«Bırak gelmesin anam.» dedim.

Yıllardır taşıyageldiği gizde mayalanan arsızlıklarıyla başbaşa kalmasını istiyordum. Arsızlıklarıyla ve dedemle... Başbaşa, yürek yüreğe...

Kalktım.

«Gidin, yapayalnız bırakın beni.» diye sitem etti ninem.

«Ne yalnızlığı nine?» dedim. «Türlü türlü arsızlıkların var ya...»

Ben çıkarken ninem gülümseyerek başını sallıyordu.

